

Unge sosialklienter fra ungdom til voksen alder

TORILD HAMMER

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 11/2009

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2009
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-307-6
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto:	© Ingram Publishing
Desktop:	Torhild Sager
Trykk:	Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Denne rapporten har vært finansiert av FAMI, Senter for studier av fattigdom, minstesikring og integrasjon. FAMI er et strategisk instituttprogram, et samarbeid mellom FAFO og NOVA.

FAMI har en egen hjemmeside hvor programmets forskning blir omtalt: www.fami.no

Forfatteren ønsker å takke de leseransvarlige Charlotte Koren, Viggo Nordvik og Jon Ivar Elstad for nyttige kommentarer.

NOVA, juli 2009

Torild Hammer

Innhold

SAMMENDRAG.....	7
1 INNLEDNING.....	9
2 TEORETISK PERSPEKTIV. FRA UNG TIL VOKSEN	10
3 PROBLEMSTILLINGER. UNGE SOSIALKLIENTER SOM VOKSNE	13
4 DATA OG METODE	19
4.1 Stratifiseringsvariabelen	20
4.2 Mål og indekser.....	21
5 KLIENTKARRIERE OG ØKONOMISK SITUASJON I VOKSEN ALDER.....	23
5.1 Fra sosialhjelp til trygd?	25
5.2 Økonomisk situasjon.....	27
5.3 Økonomisk deprivasjon i voksen alder.....	30
6 HELSE	34
7 UNGE SOSIALKLIENTERS ARBEIDSTILPASNING I VOKSEN ALDER	37
7.1 Unge sosialklienters videre arbeidskarriere	38
7.2 Arbeidsmotivasjon	40
7.3 Mestring av ledighet.....	42
8 HVILKE FAKTORER KAN FORKLARE HVEM SOM LEVER AV OFFENTLIGE OVERFØRINGER I VOKSEN ALDER?.....	45
9 ERFARINGER MED HJELPEAPPARATET	52
10 TILLIT OG SOSIAL KAPITAL.....	55
11 ERFARINGER MED SOSIALHJELP	60
12 OPPSUMMERING OG DISKUSJON.....	64
SUMMARY.....	67
REFERANSER	69

Sammendrag

Rapporten undersøker karrieren til unge sosialklienter videre i livet. Et stratifisert representativt utvalg av 2000 unge som var 17 til 20 år i 1985, har blitt fulgt opp videre i 1987, 1989, 1993 og igjen i 2003 da de var i slutten av tredveårene. Utvalget ble stratifisert ut fra beskjeftigelse i 1985, slik at alle som var utenfor skole og arbeidsliv på det tidspunktet, ble fulgt opp videre.

Resultatene viser at svært mange av dem som mottok sosialhjelp tidlig i livsløpet, blir gjengangere i systemet. Det dreier seg om kortere perioder og beskjedne stønadsbeløp, men de fleste er gjengangere over livsløpet. Denne gruppen hadde også en svært dårlig økonomi i voksen alder. De hadde lavere inntekt og flere opplevde økonomiske problemer enn andre unge.

De som mottok sosialhjelp som unge hadde klart seg dårligere på arbeidsmarkedet enn andre arbeidsledige. I den grad de var i jobb, var arbeidsforholdene dårligere og likeledes arbeidstilpasningen sammenlignet med andre. De hadde dessuten lavere arbeidsmotivasjon som unge, men dette endret seg etter hvert som de ble eldre. Som voksne var det ingen signifikante forskjeller mellom dem og andre som ikke hadde mottatt sosialhjelp.

Unge sosialklienter sliter også med dårligere helse, spesielt psykiske problemer også i voksen alder sammenlignet med andre. De hadde dessuten et høyere forbruk av rusmidler sammenlignet med andre.

De som tidligere hadde mottatt sosialhjelp, hadde mindre tillit til hjelpeapparatet enn andre. Over halvparten oppga at de syntes det var svært vanskelig å søke sosialhjelp, og at de kviet seg for å søke slik hjelp. Det var i første rekke de med høy arbeidsmotivasjon som syntes det var vanskelig å søke slik hjelp. Kontakten med sosialkontoret opphørte for de fleste menn fordi de fikk arbeid. For kvinnene var endring i sivilstatus viktigere. Dessuten oppga mange av dem at de kun hadde fått hjelp i en akutt krise.

Et annet viktig funn var at svært mange, mellom 20 og 25 prosent, ble forsørget av andre offentlige ytelser i voksen alder i slutten av tredveårene. Dette er langt høyere enn i normalbefolkningen. Det er som alltid vanskelig

å trekke noen sikre konklusjoner om hvorvidt sosialhjelp i seg selv har uheldige langtidsvirkninger. Resultatene kan også skyldes en skjev rekruttering til sosialhjelp, dvs. at denne gruppen har et dårligere utgangspunkt for å klare seg bra senere i livet. Foreldres sosiale bakgrunn ser ut til å ha en effekt, og mental helse som unge ser ut til å være viktig når det gjelder hvem som rekrutteres til sosialhjelp. Men tallene er små, og man skal være forsiktig med å trekke konklusjoner. Likevel er det grunn til å anta at å møte voksenlivet som sosialklient kan få noen uheldige konsekvenser. En bør derfor satse på å utvikle andre stønadsordninger enn sosialhjelp for arbeidsledige unge uten rettigheter til ledighetstrygd.

1 Innledning

Denne rapporten bygger på data om unge som er fulgt via spørreskjemaundersøkelser fra ung til voksen gjennom 18 år. Dataene er koblet opp til FD-trygd av Statistisk sentralbyrå som også har stått for gjennomføringen av alle survey-undersøkelsene. Tidligere forskning om hvordan det går med unge sosialklienter senere i voksen alder har i all hovedsak vært basert på registerdata. Surveymaterialet er en langt rikere datakilde og gir muligheter til å belyse helt andre problemstillinger som berører arbeidskarriere, økonomi, helse og livsstil. Datamaterialet er derfor unikt i norsk sammenheng, og gir ny kunnskap om unge sosialklienters videre skjebne.

2 Teoretisk perspektiv. Fra ung til voksen

Overgangen fra ungdom til voksen alder utgjør en livsfase av stor betydning for hvordan det senere livsløpet utvikler seg. Denne fasen utgjør et sosialt moratorium hvor den unge løsriver seg fra foreldre, blir økonomisk uavhengig og stifter egen familie. Perioden er også preget av overgangen fra utdanning til arbeid og etablering på arbeidsmarkedet. I følge livsløpsforskningen er denne livsfasen sosialt og kulturelt konstruert (Meyer 1988). Livsløpsforskningen har derfor først og fremst vært konsentrert om kohort-analyser, hvordan livsløpet endres og utvikles under skiftende samfunnsforhold. Livsløpet har blitt analysert som «... consisting of institutionalised sequences of events, positions and roles which shape the individual's progression in time and space» (Buchman 1989: p43). Hver livsfase er preget av kulturelle definisjoner av behov, kompetanse og adferd som passende for individets tilhørighet til en viss aldersgruppe. Forskning har funnet endringer i livsløpet hos dagens unge sammenlignet med tidligere generasjoner ved en sterkere individualisering og destandardisering av livsløpet (Buchmann 1989).

Overgangen fra ungdom til voksenalder var tidligere sterkere bundet av tradisjoner og sekvenser som ble fulgt av det store flertallet. Først utdanning, deretter etablering på arbeidsmarkedet for å ha mulighet til senere å etablere seg med ekteskap og egen familie. I det moderne samfunn med endrede familieforhold, lengre utdanning og skiftende arbeidsmarked, er livsløpet mer individualisert. Forskning om overgangen fra ung til voksen har funnet at tidligere skjedde de ulike sekvenser i en viss rekkefølge, mens det i dag er langt mer individualisert. Likevel finner man også i dag at sosial bakgrunn og kjønn fortsatt til en viss grad bestemmer utformingen av overganger. Således ser det ut til at unge med arbeiderklassebakgrunn følger et mer tradisjonelt livsløp enn middelklassen, særlig blant unge kvinner (Bois Reymond et al. 1994).

Unge fra lavere sosiale lag har også kortere utdanning og høyere risiko for arbeidsløshet. Ledighet ser ut til å forsterke et tradisjonelt kjønnsrollemønster (Hammer 1993, Wallace 1987). Kohortanalyser av livsløp hos unge kvinner har også vist en sterkere segregering mellom familieorienterte og arbeidsorienterte livsløp hos kvinner, tidligere ofte omtalt som økt polarisering eller dualisering av kvinners yrkeskarriere. Resultatene indikerer økt forskjeller mellom kvinner, noe som også bidrar til å differensiere kvinners livsløp. Det moderne samfunn gir større valgmuligheter mindre bundet av tradisjoner. De unge kan gjøre egne valg uavhengig av religion og tradisjon. Ziehe beskriver denne utviklingen som kulturell frigjøring som gir nye muligheter for de unges individuelle valg i dagens samfunn (Ziehe og Stubenrauch 1983). Men individuelle valg må også legitimeres, de unge har ansvar for eget liv. En «choice biography» i motsetning til tradisjon (Bois Reymond et al. 1994).

Longitudinelle analyser av overgangen fra ungdom til voksenalder i USA (Buchmann 1989), Nederland (Bois Reymond et al. 1994) og England (Banks et al. 1991), har dokumentert store variasjoner i karriere. Likevel er det fortsatt slik at sosial bakgrunn og kjønn i stor grad bestemmer livssjanser og utfall av ulike karrierer. Banks et al. (1991) fant imidlertid at selv om sosial bakgrunn er viktig: «... its immediate impact on the distribution of career opportunities operated largely through its link with educational achievement» (s. 49).

Økt individualisering gir økte valgmuligheter, men innebærer også økt ansvar for eget livsløp. For marginale grupper kan det være vanskeligere å se sin egen posisjon i relasjon til andre i samme situasjon. Å mislykkes på en arena tilskrives individet og ikke viktige samfunnsinstitusjoner. Beck (1997) snakker derfor om risikosamfunnet, økt kulturell frigjøring, men samtidig økt individualisering og marginalisering av utsatte grupper. Et livsløp preget av individuelle valg innebærer også for mange at de ikke føler tilhørighet og solidaritet med kollektive interesser. Denne utviklingen skyldes i hovedsak utviklingen på arbeidsmarkedet, hvor stadig større grupper av befolkningen ender opp med uføretrygd, arbeidsløshetsstrygd, førtidspensjonering eller sosialhjelp. Dette er velferdssamfunnets «nye fattige» som på grunn av utviklingen på arbeidsmarkedet støtes ut og ikke tilbys alternativer til offentlig

forsørgelse. Denne marginaliseringen rammer først og fremst de unge og de eldste arbeidstakerne. Marginalisering kan derfor her forstås både som utstøting og utestengning på arbeidsmarkedet. De eldste støtes ut av arbeidsmarkedet på bakgrunn av slitasje, ulykker, alder og vanskeligheter med omstilling etter et langt liv på en arbeidsplass. De unge støtes ikke ut, men utestenges, de kommer aldri skikkelig inn på arbeidsmarkedet

Innenfor EU diskuteres faren for sosial eksklusjon. Fokus har skiftet fra bekymring omkring fattigdom til en politisk bekymring for at de fattige også vil bli sosialt ekskludert. Som Room uttrykker det «...to a lack of resources which results in 'inadequate social participation, lack of social protection, lack of social integration and lack of power» (Room 1997). Den høye ledigheten innenfor EU og særlig blant de unge bidro også til en moralsk bekymring. At de unge skulle utvikle egne normer og holdninger som ikke verdsatte arbeid og forpliktelser. Innenfor særlig britisk og amerikansk forskning, så man for seg dannelsen av en sosialt ekskludert underklasse. Lignende tanker har vært framme i norsk samfunnsdebatt om 2/3 del samfunnet. Men i skandinavisk forskning har man i stedet diskutert ulike former for marginalisering (Halvorsen 1996).

3 Problemstillinger. Unge sosialklienter som voksne

Den høye ungdomsledigheten også i Norge i begynnelsen av nittiårene og en parallell økning av utgifter til sosialhjelp, bidro til at denne debatten også fikk mye oppmerksomhet i Norge. I et livsløpsperspektiv så man for seg at marginalisering i forhold til arbeidsmarkedet tidlig i karrieren kunne få varige virkninger og føre til en utestengning også på andre livsarenaer. Innenfor forskning forsøkte man å undersøke hvorvidt marginalisering på arbeidsmarkedet også medførte sosial marginalisering, politisk marginalisering og økonomisk marginalisering. I et livsløpsperspektiv vil i så fall en marginal posisjon på arbeidsmarkedet være det vesentlige, og rekruttering til sosialhjelp vil først og fremst endre seg med skiftende samfunnsforhold avhengig av konjunkturer. Men det kan også tenkes at dette er grupper med lav arbeidsmotivasjon hvor lønnsarbeidet har mistet mye av sin betydning. Hjelpeapparatets rolle vil også stå sentralt. På begynnelsen av 90-tallet hadde vi i Norge en debatt om «snillisme». Det høye forbruket av sosialhjelp grunnet den høye ungdomsledigheten, fikk mange til å hevde at vi sydde puter under armene på ungdommen. Vi vil her stille følgende spørsmål:

Er det riktig at unge sosialklienter og andre langtidsledige er arbeidsuvillige unge som lever godt på offentlig støtte? Fører langtidsledighet i ung alder til en varig utstøting fra arbeidsmarkedet, hvor hjelpeapparatet bidrar til en passiv godtakelse av rollen som arbeidsløs?

Tidligere publiserte resultater fra denne undersøkelsen viser ulike karrierer blant unge sosialklienter sammenlignet med andre arbeidsløse unge (Hammer og Hyggen 2006).

Det er hevdet at det å motta sosialhjelp skaper en passiv avhengighet av velferdsstaten og såkalt lært hjelpeløshet, som innebærer mindre aktiv jobbsøking og dermed lengre varighet av arbeidsledigheten. Marklund (1993) fant at slik lært hjelpeløshet, operasjonalisert gjennom syv spørsmål

relatert til jobbsøking og sosial støtte, var den viktigste faktoren for å forklare varigheten av sosialhjelp i de nordiske land.

Det har blitt antatt at mottak av sosialhjelp tidlig i livsfasen har større potensiell betydning for det seinere livsløpet enn forbruk som kommer seint. Risikoen for å utvikle bistandsavhengighet er større hvis man blir sosialhjelpsmottaker før man er over etableringsfasen. Ungdom i en utsatt arbeidsmarkedssposisjon har spesielt høy risiko for å bli sosialhjelpsmottakere. Det er viktig å studere forskjeller *innad* i denne risikogruppen, både hva gjelder rekruttering til sosialhjelp, varighet av forbruk, og hva som kjennetegner de som på ulikt vis forlater systemet igjen. Slik kunnskap kan gi grunnlag for mer målrettet tidlig intervensjon overfor risikogrupper, og også bedre innsikt i hvilke betingelser som må være til stede for at ungdom permanent skal forlate sosialhjelpssystemet. Problemstillingene vil fokusere på forbruk av sosialhjelp og andre offentlige og private ytelser i livsfaseovergangen fra ungdom til ung voksen (17–20 til 35–39). Hva kjennetegner de som blir sosialhjelpsmottakere en eller flere ganger i perioden, versus de som ikke er forbrukere? Har forbruk av sosialhjelp i ung alder konsekvenser for evne til å forsørge seg selv senere i livet?

Her vil vi særlig studere unge sosialhjelpsklienters videre karriere på arbeidsmarkedet sammenlignet med andre unge i normalbefolkningen. Vi vil videre studere samspillet mellom sosialhjelp, trygd og inntektsgivende arbeid over tid. Tidligere forskning om unge arbeidsledige har vist at det er mer vanlig å kombinere sosialhjelp med ledighetstrygd i Norge sammenlignet med de øvrige nordiske land (Hammer 2001).

Fungerer sosialhjelp passiviserende, og hva kjennetegner gjengangerne i sosialhjelpssystemet? I hvilken grad kan forbruket av sosialhjelp forklares ved endringer i familiesituasjonen og dermed endringer i inntektsgrunnlaget over tid? Her vil det være store kjønnsforskjeller. Tidligere forskning har vist at blant unge som mottar sosialhjelp finner vi en overvekt av enslige menn og kvinner som er enslige forsørgere. Den siste gruppen har lenger arbeidsledighet, dårligere skoletilpasning, flere økonomiske problemer og får tidligere barn sammenlignet med unge kvinner i arbeid eller utdanning (Hammer 1993).

Vi ønsker også å studere forbruk av sosialhjelp hos grupper hvor svikt i inntektsgrunnlaget i hovedsak skyldes sykdom eller adferdsproblemer. Tidligere forskning har vist at unge ledige sosialklienter rapporterer flere helse- og adfersproblemer og mestrer ledigheten dårligere enn andre unge ledige (Hammer 1993). I og med at vi registrerer endringer over tid, kan vi også si noe om *rekkefølge*: om forbruk av sosialhjelp kommer før, samtidig, eller etter endringer i sykdoms- familie- og atferdsmønstre. Vi kan studere hvordan endringer gjennom livsløpet påvirker både rekruttering og varighet av sosialhjelp og hvem som forlater systemet.

Nervik (1997) har studert sammenhengen mellom offentlige hjelpetiltak og klientløpebaner innenfor og ut av offentlig inntektssikring. Han undersøkte 1600 arbeidsledige ungdommer og deres kontakt med arbeidskontor og sosialkontor i Bergen i perioden 1987 til 1989. Klientene ble fulgt over tid fra første registrering og videre forløp ut og inn av registrene. I løpet av halvannet år forlot halvparten av klientene sosialhjelpen. Men en relativt stor andel ble senere funnet igjen blant arbeidsledige eller personer på andre stønadsordninger. Det synes å være en viss runddans i stønadssystemet eller et svingdørssystem som synes å bli styrt av en form for klientifisering. I løpet av treårsperioden fikk likevel ca. 25 prosent permanent sysselsetting.

Dahl og Lorentzen (2003) har på samme måte analysert sosialklienters karriere ved hjelp av registerdata over åtte år. Dataene omfatter nesten hele kohorten av sosialhjelpsmottakere fra 1992 til 1999. De finner svært motstridende konklusjoner når det gjelder varighet av sosialhjelp. Dahl og Lorentzen (2003) finner at bare ti prosent av sosialhjelpsmottakerne opplever at den første overgangen fra sosialhjelp er til en jobb. Viktige prediktorer var her etnisitet, utdanning og det generelle ledighetsnivået. Hypotesen om at tidsavhengigheten er fallende får dermed ingen støtte. Dahl og Lorentzen fortolker dette med at tid og krefter til jobbsøking endres over tid, men også at sammensetningen av sosialklienter endres over tid. Det er imidlertid viktig å være klar over at de fleste klientforløp (62 %) er kortvarige og varer mindre enn ett år (Fevang et al. 2004). De resterende forløpene står for over 80 prosent av totalt antall måneder på sosialhjelp. Disse langtidsklientene vil ofte være innom både arbeidskontor, trygd og sosialkontor.

Det er dokumentert at hovedtyngden av sosialklientene er under 40 år og at de fleste er kortidsmottakere (Sæbø 1993). Vi har imidlertid begrenset kunnskap om *gjentatte mottak* over livssyklusen, og vi har lite kunnskap om den langsiktige livsutviklingen hos de som har vært innom sosialhjelp for kortere, lengre, eller gjentatte ganger tidligere i livet.

Nervik (1997) etterlyser et klarere livsløpsperspektiv i sin første oppsummering av sosialhjelpsforskningen. Hove og Langeng (1997) finner heller ikke mange studier som følger klientene over et lengre strekk av livsløpet. De påpeker videre at sosialhjelp er en administrativ restkategori som rommer svært ulike fenomener. Ved å få fram sosialhjelpsinstusjonens betydning for kvinner og menn i ulike livsfaser, kan vi formulere mer presise hypoteser om de mange typer utsatthet som øker sannsynligheten for bruk av sosialhjelp, og de mange ulike mestringsstrategier som mottakerne benytter seg av.

I sitt sammendrag av sosialhjelpsforskningen 1989–1994 konkluderte Drøpping og Nervik (1995:128) at: «Innsatsen bør i større grad rettes mot problemstillinger hvor samspillet mellom de ulike sidene ved sosialhjelpen blir studert, samt ordningens plass blant det samlede inntektssikringssystem... Sosialhjelp bør... ikke studeres frakoplet fra det system det er en del av.» Vi ønsker å se sosialhjelpen som del av det totale systemet for inntektssikring i Norge, med fokus på samspill med trygdesystemet, arbeidsmarkedet og familien.

Kalve og Osmunddalen (1995) har vist at sambruk av trygd og sosialhjelp er utbredt, særlig blant enslige forsørgere med overgangsstønad. Analyser basert på Forløpsdatabasen trygd (FD-trygd) viser at 61,7 prosent av kvinnelige sosialhjelpsmottakere, og 48,8 prosent av mennene, kombinerte sosialhjelp med trygdeytelser i 1995. Mens kvinner primært kombinerte med overgangsstønad, kombinerte menn først og fremst med dagpenger.

Sambruk og vekselbruk er ikke bare relevant relativt til ulike trygdeordninger. Empiriske studier bør ideelt sett omfatte alle inntektskilder for å få et grep om sosialhjelpens plass i individenes og husholdningenes forsørgelse. Sambruk og vekselbruk med trygdesystemet har dog spesiell praktisk relevans, med tanke på å få til best mulig koordinering av disse offentlige inntektssikringssystemene.

I sin litteraturgjennomgang av feltet kommer Hove og Langeng (op.cit.:108) med følgende hjertesukk:

Mangelen på nye og spennende funn skyldes ikke forskernes samfunnsvitenskapelige kunnskaper. Forskerne er dessverre prisgitt sitt datagrunnlag... Mer teoriforankring og bedring av datagrunnlaget ville gitt bedre forutsetninger for studier på området.

Siden Hove og Langeng foretok sin oppsummering har datasituasjonen blitt vesentlig forbedret, først gjennom KIRUT og nå med utviklingen av FD-trygd. Muligheten til å følge de samme individene over lengre tidsrom, og utvidelsen av antall variable knyttet til individet, har bedret muligheten til å teste konkurrerende hypoteser om hvilke faktorer som ligger bak varighet og sambruk, og hva som skjer med ulike brukere etter at de har forlatt ordningen.

Sosialhjelp er ment som et siste økonomisk sikkerhetsnett for den som har havnet i en uholdbar økonomisk situasjon. Et interessant spørsmål vil dermed være hvordan deres økonomi utvikler seg senere i livet. Har denne gruppen fortsatt økonomiske problemer i voksen alder? I så fall er dette avhengig av deres senere kontakt med hjelpeapparatet?

Tidligere forskning har også dokumentert store helseproblemer blant sosialhjelpmottakere, særlig de som blir langtidsmottakere av sosialhjelp. Helseproblemer kan være årsak til lav arbeidsdeltakelse og dermed også dårlig økonomi. Vi ønsker derfor å studere samspillet mellom ulike former for inntektssikring, helse og økonomi.

Slik kunnskap kan gi grunnlag for mer målrettet tidlig intervensjon overfor risikogrupper, og også bedre innsikt i hvilke betingelser som må være til stede for at ungdom permanent skal forlate sosialhjelpssystemet.

Et annet interessant spørsmål er hvordan mottakerne selv vurderer den hjelpen de har fått ved sosialkontorene. I hvilken grad vurderer tidligere mottakere at den hjelpen de fikk var avgjørende for at de ikke lenger er mottakere, og hvilke aspekter ved hjelpen var i så fall avgjørende?

Vi ønsker også å studere forbruk av sosialhjelp hos grupper hvor svikt i inntektsgrunnlaget i hovedsak skyldes sykdom eller adferdsproblemer. Tidligere forskning har vist at unge ledige sosialklienter rapporterer flere helse- og adferdsproblemer og mestrer ledigheten dårligere enn andre unge ledige

(Hammer 1993). Ved å kople survey- og registerdata kan vi belyse disse problemstillingene i langt større detalj enn gjennom forløpsdatabaser kun basert på registerdata.

I denne rapporten redegjør vi først for metodiske spørsmål. Deretter studerer vi klientkarrierer for å undersøke forløpet av sosialhjelp og hvilken betydning dette har for deres økonomiske situasjon i voksen alder. Deretter følger et kapittel om helse hvor vi sammenligner med andre studier. Så studerer vi unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder med vekt på endringer i arbeidsmotivasjon og mestring av ledighet. Dernest undersøker vi hvilke faktorer som kan forklare hvem som lever av offentlige overføringer i voksen alder. Avslutningsvis ser vi på deres erfaringer med hjelpeapparatet, sosial tillit og sosial kapital, og hvilke erfaringer de selv har hatt med sosialhjelp.

4 Data og metode

Problemstillingene som her er gjort rede for, er spørsmål som vanskelig kan besvares med registeropplysninger alene i og med at registerdata har et lite tilfang av variabler om psykisk og fysisk helse, rusmiddelbruk etc. Ved å kople survey- og registerdata kan vi belyse disse problemstillingene i langt større detalj enn gjennom forløpsdatabaser kun basert på registerdata. Tidsrommet som kan analyseres (1985–2003) er også lenger enn i dagens forløpsdatabaser.

«Arbeid, livsstil og helse» er en longitudinell undersøkelse som har fulgt et landsrepresentativt utvalg av ungdom gjennom åtte år, først i 1985 og deretter i 1987, 1989, 1993 og 2003, 18 år etter den første datainnsamlingen. Respondentene var mellom 17 og 20 år i 1985 og mellom 35 og 39 år gamle i 2003. Unge med arbeidsmarkedsproblemer var overrepresentert i det opprinnelige utvalget. I alt 33 prosent av utvalget har mottatt sosialhjelp en eller flere ganger i perioden 1985–1993. I følge Kalve og Osmunddalen (1992) var det i gruppen 20 til 24 år hele ti prosent av aldersgruppen som da mottok sosialhjelp i løpet av året, dvs. den høyeste andelen sosialhjelpsmottakere i befolkningen (Hammer 1993). Datamaterialet gir mulighet til å studere både seleksjon til og virkninger av mottak av sosialhjelp. Det gir anledning til å skille mellom sambruk og vekselbruk, og å analysere forbruket av sosialhjelp ut fra tilpasning på arbeidsmarkedet og endringer i familiesituasjonen.

Materialet egner seg spesielt godt til studier av det videre livsløpet til de som har mottatt sosialhjelp tidlig i livet. Vi har også koblet til registeropplysninger om forbruk av sosialhjelp videre fra 1993 til 2003. De metodiske fordelene ved å benytte et representativt utvalg og følge dem over så lang tid, er åpenbare. Vi får anledning til å sammenligne de som mottok sosialhjelp med et tilsvarende utvalg i normalbefolkningen. Dette innebærer at vi kan studere forløp og problemstillinger som ikke kan belyses med registerdata alene.

I perioden 1985–2003 gjennomførte Statistisk sentralbyrå fem landsomfattende undersøkelser av ungdoms skole- og arbeidstilpasninger. I under-

søkelsen fra 1985 inngikk et representativt utvalg på 10 000 personer. Herfra ble det trukket et utvalg på 1997 personer mellom 17 og 20 år (fødselskohortene 1965–68). Utvalget ble stratifisert ut fra beskjeftigelse i 1985. De som var under utdanning ble trukket med lavest sannsynlighet (0.25, N=801). De som var i arbeid ble trukket med høyere sannsynlighet (0.70, N=800). De som verken var i arbeid eller utdanning ble trukket med høyest sannsynlighet (1.00, N=394).

Alle fem oppfølginger ble gjennomført som spørreskjemaundersøkelser, men et utvalg av frafallet ble fulgt opp med telefonintervjuer (7,3 prosent av respondentene i hver av tre oppfølginger). Torild Hammer har hele tiden vært hovedansvarlig for disse oppfølgingene, mens finansieringskilden har variert. Svarprosentene var 85 prosent i 1985, 80 prosent i 1987, 74 prosent i 1989, 73 prosent i 1993, 70 prosent i 2003. Undersøkelsen i 1985 omfattet cirka 100 spørsmål om helse, utdanning, skole- og arbeidstilpasning, arbeidsmiljø og foreldrebakgrunn. I 1987, 1989, 1993 og 2003 ble det også stilt spørsmål om fysisk og psykisk helse, skader og ulykker, sykefravær, fritidsaktiviteter, arbeidsmiljø og bruk av rusmidler. Ved hver oppfølging ble det oppgitt forsørgelseskilder siste år: egen inntekt, sosialhjelp, trygd, attføring, studielån, forsørget av foreldre eller ektefelle. Dataene har blitt koplet med registeropplysninger om utdanning (1985 og 1993, 2003), forbruk av sosialhjelp (alle år fra 1985 til 2003) og kriminalitet (alle år 1985–1993). Det er koblet til registeropplysninger om forbruk av sosialhjelp, attføring og trygd fra FD-trygd for perioden 1991 til 2002. Det er gode svarprosenten ved hver oppfølging, men nærmere analyser ved hjelp av registerdata viser et skjevt frafall. Svarprosenten i 2003 var 70 prosent, men blant de som noen gang hadde mottatt sosialhjelp var det kun 50 prosent som hadde svart. Dette er som forventet i følge tidligere surveyundersøkelser som har dette som målgruppe.

4.1 Stratifiseringsvariabelen

Stratifiseringsvariabelen angir hvorvidt den enkelte var i arbeid, utdanning eller utenfor arbeidslivet i 1985. Denne er kontrollert for i alle analyser og rapporteres hvis det er noen signifikant effekt. Vi har altså brukt uvektet tall i analyser hvor stratifiseringen ikke har noen effekt. Det gjelder de fleste

analysene fordi hvorvidt den enkelte har mottatt sosialhjelp er en sentral variabel i alle analyser, og denne variabelen har en klar sammenheng med stratifiseringen ved at det i første rekke er de tidligere arbeidsløse som har mottatt sosialhjelp. Det er altså en rekruttering til sosialhjelp i all hovedsak blant unge utenfor utdanning og arbeid i ungdomstiden. Vi har derimot anvendt vektete tall der hvor vi ønsker å sammenligne resultatene fra våre analyser med andre utvalg eller generalisere resultatene. Tallene er vektet ut fra inverse verdier for treksannsynlighetene, og deretter er utvalget vektet ned igjen for ikke å arbeide med oppblåste tall som gir kunstige signifikansnivåer og konfidensintervall.

4.2 Mål og indekser

I det følgende vil jeg gå igjennom en del viktige variable i analysene som ikke er beskrevet fullstendig i teksten.

Relativ deprivasjon:

Økonomiske vanskeligheter i løpet av siste år ble skåret ut fra en indeks med 11 spørsmål.

Spørsmålene er som følger. Har du i løpet av de siste 12 månedene p.g.a. økonomiske årsaker vært tvunget til å unnvære følgende ting: Spise en varm middag, kjøpe klær som du selv eller noen andre i din familie trenger, betale husleie eller andre regninger i tide, gå på kino, teater, konserter o.l., be venner hjem, reise på besøk til venner eller slektninger som bor på et annet sted, kjøpe en presang til noen, reise på ferie, abonnere på en avis, holde på med en hobby eller fritidssysse, gå på restaurant eller pub. Svarene var skåret fra en (ofte) til tre (aldri) og indeksen er kodet som en «dummy variabel» for hvert spørsmål (ofte = 1 øvrige svar = 0. Disse aggregeres ved hjelp av faktoranalyse. Den viste en Cronbach's alpha = 0,85, gjennomsnitt = 0.24 sd = 0.27).

Disponibel inntekt er målt ved følgende spørsmål: Hvor mye penger disponerte du siste måned etter skatt? (Ta med alle inntektskilder slik som lønn, lån og offentlige støtteordninger).

Økonomisk risiko i familien «Familie risiko»

- å vokse opp med enslig forelder
- foreldres arbeidsløshet
- enslig med barn

Inntektskilder

Alle ble spurt om inntektskilder siste år. Det første alternativet var inntekt fra ordinært arbeid.

De ble også spurt om de hadde mottatt trygd, attføring, sosialhjelp eller privat forsørgelse siste år. Kodet ja/nei. Det ble også spurt om brutto husholdningsinntekt siste år.

Sosial kapital ble målt med spørsmål om sosial tillit. Har du tillit til andres mennesker, skåret fra ingen tillit (0) til 10 meget stor tillit i samsvar med Rothstein (2000).

Psykisk helse er målt ved hjelp av ti spørsmål fra HSCL (Hopkins symptom checklist) (Derogatis et al. 1974) om angst og depresjon. Jeg har brukt en gjennomsnittsskåre fra 1=ingen problemer til 4=store problemer. En faktoranalyse viser en Chronbach alpha=0.86, gj.snitt=1.57, sd=0.54.

5 Klientkarriere og økonomisk situasjon i voksen alder

I litteraturen omtales både fattigdom og relativ deprivasjon. Fattigdom defineres gjerne ut fra inntektsnivå, mens relativ deprivasjon i følge Townsend (1988) defineres som økonomiske problemer relativt til det samfunn den enkelte tilhører. Her vil jeg belyse sammenhengen mellom arbeidsledighet, mottak av sosialhjelp og økonomisk deprivasjon, men også i hvilken grad offentlig og privat støtte fungerer som en buffer overfor økonomiske problemer.

Tidligere forskning har dokumentert at arbeidsledighet blant unge synes å forsterke et tradisjonelt kjønnsrollemønster (Hammer 1996). I Nord-Europa blir unge arbeidsledige menn boende lenger i foreldrehjemmet, mens unge arbeidsledige kvinner flytter hjemmefra på tross av ledigheten, oftest sammen med en partner som kan forsørge dem (Wallace 1987, Hammer og Russell 2004). De får barn tidlig, og hvis de vender tilbake til arbeidslivet er det oftest i tradisjonelle og dårlig betalte kvinneyrker. Arbeidsledige unge er ofte ufaglærte med lav utdanning og denne delen av arbeidsmarkedet er sterkt kjønnssegregert.

De unges familiesituasjon vil altså i høy grad kunne fungere som en buffer mot fattigdom og økonomisk deprivasjon. Men dette er naturligvis avhengig av familiens økonomi. Der hvor hovedforsørger også er arbeidsledig vil både de unge og familien stå overfor problemer. Å ha barn kan dessuten representere en ytterligere økonomisk belastning. Slik «familierisiko» kan altså være utslagsgivende for unges økonomi.

Privat støtte er viktig, men også offentlige støtteordninger i form av ledighetstrygd, annen trygd eller sosialhjelp, er viktig for arbeidsledige unge.

I hvilken grad bidrar offentlig og privat støtte til å redusere økonomisk deprivasjon blant unge sosialklienter og deres videre karriere?

Tidligere forskning har vist at sammenlignet med andre unge ledige i Europa står norske arbeidsledige i en vanskelig situasjon (Hammer og

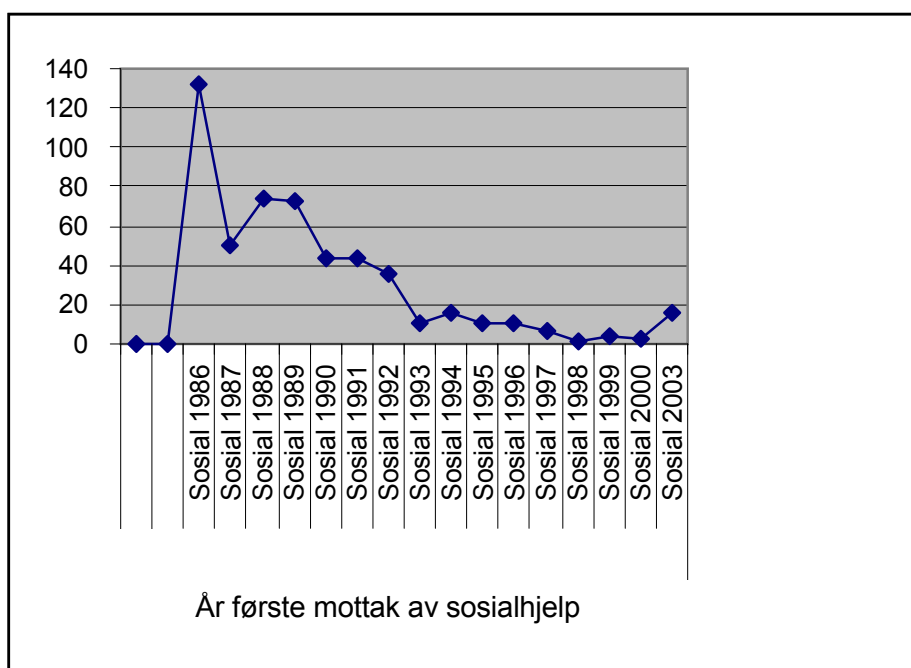
Julkenen 2003). At hele 28 prosent av dem har barn vil nok overraske mange. Men dette er grupper med lav utdanning. Selv om median-alderen for førstegangsfødende i Norge er langt høyere blant andre unge i befolkningen skyldes dette først og fremst lengre utdanning. I en analyse av tidspunkt for barnefødsel i ulike fødselskohorter, finner forskere at unge med lav utdanning i dagens generasjon får barn like tidlig som forrige generasjon (Ellingsæter, Noack og Rønsen 1994). En kan selvsagt ikke se bort fra at arbeidsledige kvinner med barn som også mottar sosialhjelp har høyere sannsynlighet for å registrere seg som arbeidsledig i Norge sammenlignet med andre land.

At unge ledige i Norge har en vanskelig økonomi bør ikke forbause. Mange har ikke krav på ledighetstrygd på grunn av mangel på arbeidserfaring, og utbetalingene vil ofte være lave på grunn av lav tidligere inntekt og lav kompensasjonsgrad (62 %). Svært mange unge arbeidsledige blir periodevis avhengig av sosialhjelp i lavkonjunkturer når ledigheten er høy. I 1993 mottok hele 10 prosent av årskullet 20 til 24 år økonomisk sosialhjelp (Kalve og Osmunddahlen 1995), denne andelen var 7,5 prosent i 2002 (SSB 2003) Myndighetene har siden den gang økt inntektskravet for å motta ledighetstrygd de siste årene med 50 prosent, fra grunnbeløpet (70 000) til 1.5 av grunnbeløpet (ca. 105 000) siste år. De arbeidsledige har også mistet rett til feriepenger (ca. 9 %) og antall karensdager har økt. Slike nedskjæringer som først og fremst rammer unge ledige, faller på sin egen urimelighet når norsk forskning kan vise til resultater publisert før nedskjæringer om at arbeidsledighetstrygden i Norge ikke fører til lavere sysselsettings-sannsynlighet (Hernes og Strøm 1998, Hammer 1999). Det er altså ingen grunn til å tro at unge lediges økonomiske situasjon er noe bedre i dag enn i 1996/97, snarere tvert i mot. En kan også spørre seg hvilke konsekvenser det på sikt vil ha at så mange unge mennesker blir avhengig av sosialhjelp så tidlig i livsløpet. Stengte dører og avhengighet av sosialkontoret er neppe den beste måten å møte norsk arbeidsliv. Det er mulig at å bli avhengig av sosialhjelp tidlig i livsløpet kan ha konsekvenser for deres økonomiske situasjon fram til voksen alder.

5.1 Fra sosialhjelp til trygd?

Først vil vi studere forløpet av sosialhjelp og andre støtteordninger fram til voksen alder, dvs. fra de var 17 til 20 år fram til slutten av tredveårene. Deretter vil vi studere konsekvenser for deres økonomiske situasjon i dag som voksne (2003). Figur 1 viser antallet som mottok økonomisk sosialhjelp hvert år fra ung til voksen alder.

Figur 1. Totalt antall mottatt sosialhjelp hvert år fra 1986 til 2003 (Registerdata)

Som vi ser av figuren finner vi som forventet det høyeste forbruket av økonomisk sosialhjelp da sosialklientene var unge i begynnelsen av tyveårene. Figuren er basert på absolutte tall ut fra registerdata. Det høyeste antall mottakere av sosialhjelp første gang finner vi i 1986 da kohorten var 18 til 21 år gamle. Ser vi isteden på andelen i kohorten hvert år finner vi at forbruket som forventet var høyest i 1993 da arbeidsledigheten var høyest blant unge i Norge (Hyggen 2006). Registerdataene viser også at de fleste mottok sosialhjelp for en kortere periode med varighet under tre måneder. Det ser altså ut til at økonomisk sosialhjelp derfor fungerer etter intensjonene i loven som hjelp i en akutt økonomisk krise for det store flertallet. Gjennomsnittlig utbetaling av samlet økonomisk sosialhjelp i perioden 1986 til 2001 var 15502 kroner. I 1986 da forbruket blant de unge var relativt høyt, var

gjennomsnittlig utbetaling 10697 kroner. Varigheten og beløpene er derfor beskjedne, men svært mange er gjengangere i systemet. Tabell 1 viser gjennomsnittlig antall ganger mottatt sosialhjelp ut fra år mottatt første gang.

Tabell 1. Antall ganger mottatt sosialhjelp ut fra år mottatt sosialhjelp første gang.

	N	Gj.snitt	Std. Avvik
Sosialhjelp 1986	132	4,50	2,21
Sosialhjelp 1987	50	3,48	1,74
Sosialhjelp 1988	74	2,68	1,44
Sosialhjelp 1989	72	2,13	1,15
Sosialhjelp 1990	44	1,63	,80
Sosialhjelp 1991	44	1,40	,54
Sosialhjelp 1992	36	1,08	,28
Sosialhjelp 1993	11	1,00	,00
Sosialhjelp 1994	16	1,12	,34
Sosialhjelp 1995	11	1,18	,40
Sosialhjelp 1996	11	1,00	,00
Sosialhjelp 1997	7	1,30	,48
Sosialhjelp 1998	1	1,00	.
Sosialhjelp 1999	4	1,25	,50
Sosialhjelp 2000	2	1,00	,00
Total	515	2,64	1,94

Ut fra tabell 1 ser vi at svært mange av de som mottok sosialhjelp som unge er gjengangere fram til voksen alder. For å få et mer eksakt bilde av forløpet har vi sett på andelen som mottok sosialhjelp flere ganger over flere år.

Tabell 2. Antall som har mottatt økonomisk sosialhjelp flere ganger (absolutte tall registerdata).

År mottatt sosialhjelp							
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1986	42	90	72	79	71	74	66
1987		50	25	29	20	23	25
1988			74	43	31	29	20
1989				72	32	26	21
1990					44	13	12
1991						44	17
1992							36

Tabell 2 viser antallet som mottok sosialhjelp for hvert år fra 1986 til og med 1992. Vi ser altså at av dem som mottok sosialhjelp i 1986, var det kun 42 personer som bare mottok hjelp dette året, mens 90 personer mottok også hjelp i 1987. Som vi ser er det altså mange gjengangere. Av de 132 som mottok sosialhjelp i ungdomsalder var det nærmere 70 prosent som også mottok slik hjelp de neste årene. Tabellen her går fram til 1993. De neste 10 årene var det kun 87 personer som mottok økonomisk sosialhjelp og de fleste av dem hadde mottatt slik hjelp tidligere.

Fevang et al. (2004) har studert forløp og karriere basert på registerdata fra januar 1993 til desember 2000. De fant også at de aller fleste forløp av midlertidige stønadsutbetalinger er korte. 39 prosent har en varighet under tre måneder, og kun 23 prosent over ett år.

5.2 Økonomisk situasjon

Vi vil i det følgende se nærmere på økonomien i voksen alder hos dem som mottok sosialhjelp som unge. Vi vil både se på opplevd økonomisk deprivasjon og inntektsgrunnlag blant tidligere sosialklienter og den øvrige befolkningen. Tabell 3 viser selvrapportert hovedinntektskilde i 2003 da de var i slutten av tredveårene hos menn og kvinner.

Tabell 3. Hovedinntektskilde 2003 hos tidligere sosialklienter (1986–1993) vektet tall. Prosent.

Hovedinntektskilde 2003	Mann	Kvinne	Total
Egen inntekt	58,1	32,8	44,6
Studielån el. stipend	0,6	2,3	1,5
Sosialhjelp	0,8	0,9	0,8
Trygd	4,1	6,8	5,5
Attføringspenger	3,8	4,5	4,2
Forsørget av ektefelle/ samboer	27,9	43,2	36,0
Annet	4,7	9,6	7,3
N	471	530	1001

Som vi ser av tabellen var det relativt få som først og fremst ble forsørget av egen inntekt, og relativt stor andel ble forsørget av samboer eller ektefelle. Hvis vi kontrollerer for stratifiseringsvariabelen, finner vi at de som var arbeidsløse i 1985 hadde en noe høyere sannsynlighet for å leve av offentlige

overføringer 18 år senere sammenlignet med de som var i arbeid eller utdanning. 14 prosent oppga at de ble forsørget av offentlige overføringer i form av sosialhjelp, attføring eller trygd i tillegg til gruppen annet som består av funksjonshemmede, langtidssykemelde og lignende utenfor arbeidslivet. Det ser ut til at private overføringer i form av forsørgelse av ektefelle dermed er langt viktigere enn offentlig forsørgelse.

Tabell 4. Inntektskilde siste år hos dem som tidligere har mottatt sosialhjelp (uvektet tall). Prosent.

Hovedinntektskilde 2003	Mottatt sosialhjelp 1986–1993		
	Nei	Ja	Total
Egen inntekt	45,9	38,1	44,7
Studielån el. Stipend	1,5	1,7	1,5
Sosialhjelp	0,4	3,4	0,9
Trygd	5,4	10,8	6,3
Attføringspenger	3,5	10,8	4,6
Forsørget av ektefelle/ samboer	37,1	25,0	35,3
Annet	6,1	10,2	6,8
N	946	221	1167

Tidligere sosialklienter hadde en langt høyere sannsynlighet for å motta offentlige ytelser i voksen alder. Av de som hadde mottatt sosialhjelp i perioden 1986 til 1993 var 22 prosent på trygd, attføring eller sosialhjelp i 2003 hvis vi benytter vektete tall. Ti prosent i annet gruppen dreier seg i hovedsak om langtidssykemeldte, funksjonshemmede og kroniske syke. Fevang et al. (2004) studerte forløpet av ulike klientkarrierer. De skilte mellom tre forløp avhengig av om den enkelte startet opp med et ledighetsproblem, et sykdomsproblem eller et sosialt/ økonomisk problem. De fant at 6,8 prosent av de som startet opp med sosialhjelp endte opp med uføretrygd ti år etter. Våre tall er ut fra egenrapportering og kategorien «Trygd» er svært diffus og kan også fortolkes som ledighetstrygd. Videre fant Fevang et al. (2004) at 11 prosent av de som startet som arbeidsledig endte opp med uføretrygd. Ser vi på andelen utenfor arbeidsmarkedet som lever av offentlige overføringer basert på surveydata finner vi andre tall.

Tabell 5. Andelen av tidligere sosialhjelpsklienter som i 2003 mottok offentlige overføringer (vektede tall). Prosent.

Hovedinntektskilde 2003	Mottatt sosialhjelp 1986–1993		Total
	Nei	Ja	
I arbeid, utdanning, hjemmeværende	94,2	78,7	91,9
Sosialhjelp	0,2	2,8	0,6
Attføringspenger	2,7	8,4	3,6
Helserelaterte trygdeytelser	0,3	1,7	0,6
Funksjonshemmet/arbeidsufør/langvarig syk	2,5	8,4	3,4
N	990	178	1168

Tabellen viser at totalt 21,3 prosent av tidligere sosialklienter var utenfor arbeidsmarkedet og levde av offentlige overføringer i slutten av tredveårene. Og her ser vi at 1,7 prosent mottok helserelaterte trygdeytelser.

Som tidligere vist i figur 1 er det svært mange som har mottatt sosialhjelp flere ganger i perioden fra de var i begynnelsen av tyveårene til slutten av tredveårene.

Tabell 6 viser gjennomsnittlig antall ganger den enkelte har mottatt sosialhjelp tidligere i forhold til hovedinntektskilde i 2003.

Tabell 6. Antall ganger mottatt sosialhjelp i perioden 1986 til 2001 etter hovedinntektskilde i 2003 (uvektede tall og registerdata).

Antall ganger	N	Gjennomsnitt	Std. Avvik
Mottatt sosialhjelp			
Arbeid	591	,3	,90
Studielån el. Stipend	17	1,0	1,90
Sosialhjelp	16	3,3	2,62
Trygd	89	1,0	1,59
Attføringspenger	71	1,1	1,86
Forsørget av ektefelle/ samboer	450	,3	,91
Annet	89	1,0	1,87
Total	1323	,50	1,24

Tabell 6 viser klart at de som tidligere har mottatt sosialhjelp har en mye høyere sannsynlighet for også senere å motta offentlige ytelser.

5.3 Økonomisk deprivasjon i voksen alder

For mange kan offentlig forsørgelse innebære dårlig økonomi. I det følgende ser vi på noen mål for økonomisk deprivasjon, både i form av materiell og sosial deprivasjon.

Tabell 7 viser hvor ofte den enkelte måtte unnvære materielle eller sosiale goder på grunn av dårlig økonomi etter hvorvidt de tidligere har mottatt sosialhjelp eller ikke.

Tabell 7. Økonomisk deprivasjon i 2003 etter om de har mottatt sosialhjelp eller ikke noen gang i perioden 1986 til 1993 i prosent (uvektede tall)

Unnvære å:		Ofte	I blant	Aldri
<i>spise middag</i>	Mottatt sosialhjelp	4,0	21,4	74,6
	Ikke mottatt	0,7	5,7	93,6
<i>kjøpe klær</i>	Mottatt sosialhjelp	17,0	43,8	39,2
	Ikke mottatt	4,4	26,4	69,2
<i>betale regn.</i>	Mottatt sosialhjelp	13,6	40,9	45,5
	Ikke mottatt	2,8	23,6	73,6
<i>be venner</i>	Mottatt sosialhjelp	6,8	22,2	71,0
	Ikke mottatt	1,4	9,6	89,0
<i>besøke slekt</i>	Mottatt sosialhjelp	18,9	37,1	44,0
	Ikke mottatt	6,4	26,8	66,9
<i>kjøpe presang</i>	Mottatt sosialhjelp	10,3	28,2	61,5
	Ikke mottatt	1,9	14,2	83,9
<i>reise på ferie</i>	Mottatt sosialhjelp	34,5	31,6	33,9
	Ikke mottatt	9,9	34,8	55,3
<i>abbon.avis</i>	Mottatt sosialhjelp	21,7	19,4	58,9
	Ikke mottatt	3,6	12,4	83,9
<i>ha en hobby</i>	Mottatt sosialhjelp	17,0	34,1	48,9
	Ikke mottatt	4,3	18,7	77,0
<i>gå på restaurant</i>	Mottatt sosialhjelp	28,4	35,8	35,8
	Ikke mottatt	9,1	33,1	57,8

25 prosent av tidligere sosialhjelpsklienter har ofte eller i blant måttet unnvære å spise varm middag sammenlignet med 7 prosent i den øvrige befolk-

ningen. Videre har 17 prosent blant tidligere sosialklienter ofte unnlatt å kjøpe klær sammenlignet med 4 prosent i den øvrige befolkningen. 14 prosent blant tidligere sosialklienter unnlater dessuten ofte å betale regninger sammenlignet med 3 prosent i den øvrige befolkningen

Økonomisk deprivasjon har også en sosial dimensjon. Syv prosent av tidligere sosialklienter må ofte unnvære å be med venner hjem på grunn av dårlig økonomi sammenlignet med 1 prosent av den øvrige befolkningen.

Tabellen viser klart mye sterkere økonomisk deprivasjon blant tidligere sosialklienter sammenlignet med den øvrige befolkningen. Rundt en tredjedel av de som tidligere har mottatt sosialhjelp må i voksen alder i større grad unnvære en rekke materielle goder som vi i vårt samfunn generelt ser på som en selvfølge. Det gjelder slikt som ha råd til et varmt måltid om dagen, holde aviser, kjøpe klær etter behov og kunne betale regninger før de forfaller. Samtidig har fattigdom også en viktig sosial dimensjon. Det er viktig å kunne be venner med hjem, kjøpe en presang, og kunne reise på besøk til slekt og venner. Vi har beregnet en indeks basert på gjennomsnittet fra 1 til 3, hvor høyeste verdi viser god økonomi. Tabell 8 viser gjennomsnittlig verdi for økonomisk deprivasjon etter hovedinntekt i 2003.

Tabell 8. Økonomisk deprivasjon etter hovedinntektskilde siste år (uvektet tall).

	N	Gj.snitt	Std. Avvik
Egen inntekt	590	2,71	,38
Studielån el. Stipend	17	2,37	,51
Sosialhjelp	16	1,76	,49
Trygd	87	2,37	,55
Attføringspenger	71	2,24	,53
Forsørget av ektefelle/ samboer	449	2,68	,37
Annet	88	2,39	,56
Total	1318	2,61	,45

Tabell 8 viser at de som mottok sosialhjelp hadde signifikant flere økonomiske problemer enn noen annen gruppe. På den annen side hadde også de som levde av trygd, attføring, studielån eller annet, klart dårligere økonomi enn de som levde av eget arbeid eller var forsørget av ektefelle (Scheffe $p < 0.05$). Tabell 9 viser husholdsinntekt før skatt for tidligere sosialklienter og andre.

Tabell 9. Husholdningsinntekt hos tidligere sosialklienter og andre (uvektet tall). Prosent.

Husholdningens årlige inntekt før skatt	Mottatt sosialhjelp 1986–1993		Total
	Nei	Ja	
Mindre enn 99 000 kroner	0,7	2,4	1,1
100 000–199 999 kroner	3,0	17,5	6,2
200 000–299 999 kroner	8,9	21,6	11,7
300 000–399 999 kroner	16,6	21,3	17,7
400 000–499 999 kroner	16,8	13,4	16,1
500 000–599 999 kroner	19,0	10,7	17,1
600 000–699 999 kroner	12,9	6,2	11,4
700 000 kroner og mer	22,1	6,8	8,2
Total	1023	291	1314

Inntekten blant tidligere sosialklienter var altså betydelig dårligere enn blant andre. Vi har imidlertid spurt om husholdsinntekt, og vi vet at langt flere av de tidligere sosialklientene levde alene.

Tabell 10 viser i hvilken grad det å ha mottatt sosialhjelp i tidligere år påvirker opplevelsen av økonomisk deprivasjon i voksen alder når vi også tar hensyn til tidligere ledighet og mental helse da de var yngre fram til 1993. Vi har inkludert problemer knyttet til mental helse fordi tidligere forskning har vist større forekomst av psykiske problemer hos de som mottar sosialhjelp. Videre har mental helse en klar sammenheng med opplevelsen av økonomisk deprivasjon.

Tabell 10. Faktorer som påvirker fravær av økonomiske problemer i voksen alder (N=1290) (uvektet tall)

	Ustandardisert Koeffisient		Standardisert Koeffisient	Sig.
	B	Std. Feil	Beta	
(Constant)	2,30	0,06		0,00
Kjønn Kvinne=1	0,08	0,03	0,04	0,00
Gift uten barn	0,01	0,06	0,00	0,92
Enslig med barn	-0,27	0,05	-0,19	0,00
Gift med barn	0,01	0,04	0,01	0,74
Mottatt sosialhjelp 1986–1993	-0,26	0,04	-0,21	0,00
Arbeidsledig antall uker 1993–2003	-0,00	0,00	-0,08	0,00
Mental helse 1993	-0,24	0,03	-0,23	0,00

Referanse gruppe=enslig uten barn

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
0,48	0,23	0,22	0,38

Som vi ser av tabell 10 har det å ha mottatt sosialhjelp i tidligere år en klar effekt på opplevelsen av økonomiske problemer i voksen alder også kontrollert for husholdstype, arbeidsledighet og mental helse i 1993.

Kontrollert for å ha mottatt sosialhjelp før 1993, hadde stratifiseringsvariabelen ingen effekt. Modellen forklarer 22 prosent av variansen i økonomiske problemer. Det er imidlertid tydelig at mental helse er en like viktig faktor som det å motta sosialhjelp. Hyggen (2007) har undersøkt hvordan psykiske problemer, arbeidsledighet, inntekt og økonomiske problemer endrer seg fra ungdom til voksen alder. Han finner at problemer i ungdomstiden knyttet til overgangen mellom skole og arbeid er relatert til økonomisk deprivasjon i voksen alder. Særlig dårlig mental helse synes å være utslagsgivende. I det følgende vil vi se nærmere på helseproblemer blant de som mottok sosialhjelp og de øvrige i samme aldersgruppe.

6 Helse

I en rapport om funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp utarbeidet ved høyskolen i Oslo (Van der Wel et al., 2007) påpeker de den store forekomsten av helseproblemer i denne gruppen. De fant at 20 prosent av langtids sosialhjelpsmottakere hadde så alvorlige helseproblemer at de karakteriserte helsen sin som dårlig. Rundt halvparten følte at enten deres fysiske eller psykiske helse reduserte deres aktivitet i dagliglivet. De fant også at på visse områder hadde de dårligere helse enn uførepensjonister. Av dem over 30 år svarte 25 prosent av sosialhjelpsmottakerne at de hadde dårlig helse sammenlignet med 15 prosent av uførepensjonister.

Ser vi først på psykisk helse hvor vi har brukt ti spørsmål basert på HSCL-10 i begge undersøkelsene finner vi at de som har mottatt sosialhjelp en eller flere ganger fra ungdom til voksen alder har langt bedre helse enn langtids sosialklienter. Denne gruppen hadde en gjennomsnittsskåre på 2.11 for sosialhjelpsmottakere mot en skåre på 1.68 blant korttidsmottakere. Gjennomsnittsskåre over 1.85 regnes som indikasjon på en psykisk lidelse. Tabell 11 nedenfor viser gjennomssnittsskåren for psykiske helseplager hos sosialklienter i vår undersøkelse, den øvrige befolkning og langtids sosialklienter.

Tabell 11. Gjennomsnittsskåre for mental helse HSCL 10 (vektede tall).

Mental helse	Alle	Sosialklienter	Langtidssosialklienter (Van der Wel) 2007)
Stadig redd eller engstelig	1,19	1,46	1,81
Matthet eller svimmelhet	1,32	1,53	1,81
Nervøsitet, indre uro	1,36	1,72	-
Lett for å gråte	1,25	1,38	-
Lett for å klandre deg selv	1,40	1,73	2,11
Plutselig frykt uten grunn	1,11	1,30	1,65
Søvnproblemer	1,44	1,78	2,37
Følelse av håpløshet med tanke på framtid	1,33	1,78	2,48
Følelse av at alt er et slit	1,55	1,98	2,37
Mye bekymret eller urolig	1,45	1,92	2,98
N	1012		537

Som vi ser av tabell 11 har vi i vår undersøkelse brukt en litt annen versjon av HSCL-10, men det framgår greit av tabellen at det er signifikante forskjeller mellom langtids og korttids mottakere av sosialhjelp. De som har mottatt sosialhjelp en eller flere ganger fra ungdom til voksen alder, har en langt bedre mental helse enn langtidsklientene, men klart og signifikant dårligere enn normalbefolkningen. Sammenligner vi de som har mottatt sosialhjelp i vår undersøkelse med de som har mottatt trygd eller attføring, får vi følgende resultater.

Tabell 12. Gjennomsnittsskåre for psykisk helseproblemer fordelt på inntektsgrunnlag i 2003 (uvektet tall).

	N	Gj. snitt	Std. Avvik
Egen inntekt	591	1,32	,39
Studielån el. Stipend	17	1,51	,51
Sosialhjelp	16	2,46	,75
Trygd	89	1,80	,65
Attføringspenger	70	1,85	,75
Forsørget av ektefelle/ samboer	450	1,35	,37
Annet	89	1,52	,54
Total	1322	1,42	,49

De som hadde levd av trygd, attføring, annet eller sosialhjelp, hadde signifikant dårligere psykisk helse enn de som hadde levd av egen inntekt eller var forsørget av ektefelle. De som mottok sosialhjelp i 2003 var hovedsakelig langtidsmottakere. Denne lille gruppen hadde klart dårligst psykisk helse. Vi finner gjennomgående de samme resultatene hvis vi sammenligner svar på egen vurdering av helse. I den nevnte undersøkelsen av langtidsmottakere av sosialhjelp svarte 44 prosent av sosialklientene at de hadde dårlig eller nokså dårlig helse. Som vi ser av tabellen nedenfor, var det kun 17 prosent som mottok sosialhjelp i perioden fra ungdom til voksen alder som rapporterte dårlig helse.

Tabell 13. Vurdering av egen helse i 2003 hos de som har mottatt sosialhjelp og andre (uvektet tall). Prosent.

Vurdering av egen helse	Mottatt sosialhjelp 1986–2001		Total ,00 Ikke mottatt sosialhjelp
	Nei	Ja	
1 Svært god	30,7	21,2	28,6
2 God	52,8	41,6	50,3
3 Verken god eller dårlig	13,8	20,5	15,3
4 Dårlig eller svært dårlig	2,5	17,0	5,0
N	1033	293	1326

Som tabell 13 viser oppga 17 prosent dårlig eller svært dårlig helse sammenlignet med normalbefolkningen hvor kun tre prosent oppga alvorlige helseproblemer.

Fire prosent oppga problemer med alkohol, og noen flere problemer med narkotika blant de som mottok sosialhjelp i perioden. Dette er selvsagt også mye høyere enn det som er rapportert i normalbefolkningen i utvalget. Et hovedfunn i undersøkelsen om langtids sosialklienter, var at flere i denne gruppen oppga alvorlig helseproblemer enn de som levde av uføretrygd. Vi finner ikke de samme resultatene blant unge sosialklienter som har mottatt støtte over kortere tid selv om mange har mottatt hjelp i flere perioder.

7 Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder

I følge OECD (2003) finner vi økt numerisk fleksibilitet i arbeidsmarkedet i de fleste vestlige land. Særlig midlertidige arbeidskontrakter har blitt mer vanlige. Dette gjelder særlig blant unge nykommere på arbeidsmarkedet og i større grad blant kvinner enn blant menn. Forskning fra Norge slår imidlertid fast at her har det vært en svak nedgang i atypiske arbeidskontrakter de senere år. Myndighetene ønsker imidlertid nå å åpne opp for større innslag av midlertidige kontrakter

Det foreligger ulike og delvis motstridende teorier om betydningen av atypiske arbeidskontrakter for ungdoms senere arbeidskarriere (Scherer 2002). Inngangshypotesen («entry port» eller «stepping stone») antar, svært forenklet, at atypiske arbeidskontrakter er overgang til noe bedre. Unge prøver ofte ut ulike jobber på arbeidsmarkedet og midlertidige kontrakter kan dermed være en fordel for både arbeidstaker og arbeidsgiver. På sikt vil dette føre til oppadgående mobilitet (stepping stone). Det tar med andre ord litt tid å matche jobb og kvalifikasjoner på en best mulig måte. Den andre hypotesen, «fellehypotesen» (entrapment) hevder på sin side at den enkelte, avhengig av første møte med arbeidsmarkedet, kan bli sittende fast i dårlige jobber på det sekundære arbeidsmarkedet (Doeringer/Piore 1971, Marsden 1990). Denne hypotesen kan bygges ut med «signalteorier» som hevder at utdanning gir et signal om kvalifikasjoner til arbeidsgiver (Signalling theories, Spence 1973).

Dagens unge har høyere utdanning og begynner senere i arbeidslivet enn for 20 år siden. Med økt krav om kvalifikasjoner kan unge med lav utdanning i dag møte større problemer enn for 20 år siden, da det var åpne veier inn i arbeidslivet som i dag er stengt.

I noen arbeidssegmenter vil imidlertid et høyt utdanningsnivå kunne være en hemsko for rekruttering av arbeidskraft. Rutinepreget arbeid som krever mye av disiplin og utholdenhet egner seg i arbeidsgivernes øyne dårlig for folk med utdanning og ambisjoner. Arbeidsgiverne foretrekker unge uten

utdanning til visse jobber (Ashton et al. 1990), særlig innenfor visse arbeidssegmenter, såkalte «blindgatejobber» («dead end jobs»). Undersøkelser av unges yrkesverdier synes å bekrefte dette bildet (Beathge 1992). Unge med videregående eller høyere utdanning legger vekt på at arbeidet skal være en kilde til selvrealisering. De har forventninger om selvstendighet, samarbeid med andre og bruk av egne kvalifikasjoner i arbeidet. Dette synet på arbeid kan stå i motsetning til en oppfatning av arbeidet som først og fremst nødvendig for å tjene egne penger og skaffe til veie materielle muligheter for selvrealisering i fritiden. I en oppsummering fra et større EU prosjekt (CATEWE) om overgangen fra skole til arbeidsliv, legges det vekt på at en nettopp mangler bedre kunnskaper om unges arbeidsverdier, arbeidsmotivasjon og yrkesplaner, og hvordan dette påvirker deres senere karriere i arbeidsmarkedet (Mueller og Raffe 2002).

7.1 Unge sosialklienters videre arbeidskarriere

Det har blitt hevdet at overgangen fra ungdom til voksen utgjør en livsfase med stor betydning for hva som siden skjer i livet. Mange har derfor vært engstelig for at arbeidsledighet i ungdomsalder vil ha langtidseffekter. Vi har i en tidligere publisert artikkel undersøkt dette nærmere (Hammer og Hyggen 2006). Våre resultater viser imidlertid at unge arbeidsledige er godt integrert i arbeidslivet i voksen alder. De utgjør stabil og produktiv arbeidskraft på det primære arbeidsmarkedet med god arbeidstilpasning. De som mottok sosialhjelp som unge har imidlertid ikke klart seg like bra. Kun 70 prosent av dem var i arbeid, og de som var i arbeid rapporterte lavere arbeidsmotivasjon og mindre tilfredshet med jobben sammenlignet med andre arbeidstakere. De fremstod som marginal arbeidskraft på det sekundære arbeidsmarkedet. Når vi i tillegg tar hensyn til et betydelig skjevt frafall blant de som mottok sosialhjelp, er resultatene nedslående. Svarprosenten for hele utvalget var 70 prosent i 2003, mens blant de som hadde mottatt sosialhjelp hadde kun halvparten svart (50 prosent svarprosent). Det er vel grunn til å tro at flere av de som ikke har svart, har det gått dårligere med slik at andelen som faktisk hadde kommet i jobb kanskje var enda lavere enn det resultatene viste.

Vi finner tydelige tegn til det vi kan kalle barrierer i arbeidslivet for unge sosialhjelpsklienter, sammenlignet med andre unge arbeidsledige. Disse

barrierene ser ut til å fungere i tråd med teoriene om det sekundære arbeidsmarkedet. I tillegg til individuelle forskjeller i risiko for sosialhjelpsmottak, har vi sett at svikt i forsørgelse fra ulike deler av velferdssamfunnet henger sammen med økt risiko for sosialhjelpsmottak, svak arbeidsmarkedsintegrasjon og senere en svak arbeidstilfredshet. Vi kan altså identifisere svikt i flere sentrale deler av samfunnet for sosialhjelpsmottakerne. For sosialhjelpsmottakerne kan familien ha sviktet i sin forsørgelse ved manglende økonomisk støtte i overgangsperioder eller manglende støtte og hjelp inn i arbeidsmarkedet. Staten ser ut til å svikte ved utestengningen av unge fra trygdesystemet og arbeidsmarkedet svikter i å kunne tilby de unge jobber i det primære arbeidsmarkedet. Dette er med på å vanskeliggjøre integrasjon i arbeidsmarkedet, selvforsørgelse og også jobbtilfredshet og arbeidsmotivasjon på senere stadier i livsløpet. Når de unge møter stengte dører i det primære arbeidsmarkedet med faste jobber og opplæringsmuligheter, blir de sittende fast i det sekundære arbeidsmarkedets svingdører med midlertidige ansettelser og periodevis ledighet. Svikten i den statlige forsørgelsen når det gjelder svake grupper av unge på arbeidsmarkedet kan være knyttet til det Lødemel identifiserer som trygdesystemets vektlegging av en «avgangsproblematikk» (exit), heller enn en «tilgangsproblematikk» (entry). Med dette menes at trygdesystemet vektlegger de som faller ut fra, etter allerede har vært inne på, arbeidsmarkedet framfor de som sliter med å komme inn. Videre vektlegges det å få mottakere av offentlige økonomiske overføringer ut av en slik tilstand, heller enn å forebygge slike tilstander.

Ungdom er i overgangen fra ung til voksen svært sårbar med hensyn til integrering på arbeidsmarkedet. Denne vektleggingen ser derfor ut til å kunne ha uheldige konsekvenser med langtidsvirkninger. Tidligere forskning på arbeidsmarkedstiltak referert i denne artikkelen, har altså vist at tiltak som kombinerer kvalifiserings og arbeidstrening, eller kvalifisering og lønns-subsidier har positive effekter på individers inkludering i arbeidsmarkedet. Disse tiltakene, som i stor grad «befolkes» av unge, ser også ut til å ha positive langtidseffekter for deltakerne. Det er begrenset tilgang på slike tiltak og rekruttering til disse tiltakene er gjerne svært selektiv. I tillegg skapes et sterkt skille mellom de som mottar arbeidsledighetstrygd og de som mottar sosialhjelp, både inntektsmessig og med tanke på stigmatisering. I Rattsø-

utvalgets innstilling foreslår det å innføre en arbeidssøkerstønad for grupper av arbeidsledige, som alternativ til den kommunale sosialhjelpen. Denne støtten er tenkt rettet mot nykommere på arbeidsmarkedet og kommer da særlig til å treffe ungdom og innvandrere (NOU 2004:13). Målet er å knytte sterkere bånd mellom den ledige og arbeidsmarkedet – og dermed sikre tettere oppfølging og rettigheter til de ledige. Dette kan ha positive effekter for den enkeltes overgang til arbeidsmarkedet – ved en integrasjon gjennom jobber i det primære arbeidsmarkedet. Likevel vet vi at enkelte grupper trenger individuell oppfølging og tilpasning som kanskje ikke kan tilbys innenfor rammene av arbeidssøkerstøtten og de aktive arbeidsmarkedsprogrammene. En utvidet mulighet for bedrifter til å bruke midlertidige ansatte kan helt sikkert ha positive effekter for enkelte foretaks økonomi og risikovillighet. Vi har sett at midlertidige jobber og andre kjennetegn ved det sekundære arbeidsmarkedet virker sterkt negativt for arbeidsmarkedsintegrasjon av unge sosialhjelpsmottakere og deres videre karriere fram til voksen alder (Hammer og Hyggen op cit 2006).

Det hevdes at i motsetning til et samfunn preget av fellesskap og solidaritet, går vi mot et polarisert samfunn hvor gapet mellom de som står utenfor og de som er innenfor, blir stadig større. Denne utviklingen skyldes i hovedsak utviklingen på arbeidsmarkedet, hvor stadig større grupper av befolkningen ender opp med uførepensjon, dagpenger eller uføretrygd. Tidligere forskning har vist at langtidsledige i ungdomsalder på sikt klarer seg svært bra på arbeidsmarkedet. De av dem som blir avhengig av sosialhjelp har imidlertid en dårlig prognose, og mange var utenfor arbeidslivet i voksen alder (Hammer 2007).

7.2 Arbeidsmotivasjon

Det kan tenkes at dette er grupper med lav arbeidsmotivasjon, hvor lønnsarbeidet har mistet mye av sin betydning. Hjelpemiddelapparatets rolle vil også stå sentralt. Det er hevdet at det å motta offentlig støtte skaper en passiv avhengighet av velferdsstaten og såkalt lært hjelpeløshet, som innebærer mindre aktiv jobbsøking og dermed lengre varighet av arbeidsledigheten. Verdiunder-

søkelsen (World Value Study) har funnet lavere arbeidsmotivasjon blant unge i Europa sammenlignet med tidligere generasjoner (Ingelhart 1995).

Spørsmålet er om arbeidsmotivasjonen er høyere eller lavere blant mottakere av sosialhjelp sammenlignet med andre unge ledige, og om det finner sted en endring i arbeidsmotivasjon etter hvert som de blir eldre?

Vi har brukt et mål for arbeidsmotivasjon som ofte har blitt benyttet i store internasjonale undersøkelser, såkalt Work involvement scale (WIS) (Warr et al. 1979). De besvarte seks spørsmål hvor de kunne si seg enig eller uenig (skala 1–6) i følgende utsagn: Det er svært viktig for meg å ha et arbeid. Selv om jeg vant en stor sum penger, ville jeg arbeide. Jeg avskyr å være arbeidsløs. Jeg kommer fort til å kjede meg hvis jeg ikke har noe arbeid å utføre. Arbeidet er noe av det som betyr mest i livet mitt. Selv om jeg fikk høy arbeidsledighetstrygd ville jeg likevel foretrekke å arbeide. Vi har laget en indeks på bakgrunn av gjennomsnittet av svarene på de ulike spørsmålene. Høy verdi angir lav arbeidsmotivasjon.

I 2003 når de er i slutten av tredveårene finner vi helt ubetydelige forskjeller mellom tidligere sosialklienter og andre. Men ti år tidligere finner vi at de som mottok sosialhjelp som unge har lavere arbeidsmotivasjon. Tabellen nedenfor viser arbeidsinvolvering hos de som har mottatt sosialhjelp sammenlignet med andre unge.

Tabell 14. Arbeidsinvolvering i 1993 blant tidligere sosialklienter (1986–1993) og andre.

	N	Gj.snitt	Std. Avvik
Ikke mottatt sosialhjelp	893	1,65	,69
Mottatt sosialhjelp	226	1,83	,80
Total	1119	1,69	,72

Vi finner at den gang (1993) hadde de som hadde mottatt sosialhjelp klart lavere arbeidsmotivasjon enn andre unge ($p < 0.001$). Dette endrer seg altså i positiv retning ved at arbeidsmotivasjonen øker etter hvert som de blir eldre. Resultatene er i samsvar med Sæbø (1993) som fant ut fra levekårsundersøkelsen om sosialklienter at arbeidsmotivasjonen ikke var forskjellig hos sosialklienter sammenlignet med den øvrige befolkningen. Det ble brukt de samme seks spørsmålene som vi her har benyttet. Utvalget i levekårs-

undersøkelsen var imidlertid i aldersgruppen 18 til 50 år. Vi har funnet at unge sosialklienter derimot har en lavere motivasjon, men at dette endrer seg når de blir eldre.

Hyggen (2008, 2009) har analysert endringene i arbeidsmotivasjon ut fra det samme datamaterialet. Han finner imidlertid ikke at det å motta sosialhjelp i perioden har noen effekt på endringer i arbeidsmotivasjon i disse ti årene når han kontrollerer for kjønn, om de har barn, og antall uker arbeidsledig som har en signifikant effekt. Han finner altså ikke at verken det å motta dagpenger eller sosialhjelp har noen signifikant betydning for endringer i arbeidsmotivasjonen. Det eneste som har en klar effekt er lengden av arbeidsledighet som innebærer redusert arbeidsmotivasjon. Resultatene gir altså ingen støtte til hypotesen om lært hjelpeløshet som vi diskuterte innledningsvis. Det vil si at støtte fra hjelpeapparatet skulle medføre lavere arbeidsmotivasjon og tilbaketrekning fra arbeidsmarkedet.

7.3 Mestring av ledighet

Hyggen finner imidlertid at hvordan den enkelte mestrer arbeidsledighet, har en klar betydning. Mestring av arbeidsledighet er operasjonalisert som en indeks basert på følgende utsagn som besvares fra i stor grad til ikke i det hele tatt (1–4) ut fra fordeler og ulemper ved å gå arbeidsledig: Kutte ned forbruket, miste kontakten med arbeidskamerater og kolleger, bli mistenkeliggjort som arbeidssky, få bedre tid til å være sammen med familie og venner, oppleve usikkerhet for fremtiden, bli økonomisk avhengig av andre, tape selvtillit fordi jeg føler at det ikke er bruk for meg, få dårligere helse, ikke trenge barnetilsyn, kunne disponere tiden fritt. Lav verdi angir dårlig mestring av ledigheten.

Tabellen nedenfor viser mestring av arbeidsledighet blant sosialhjelpsmottakere og andre.

Tabell 15. Mestring av arbeidsledighet hos sosialklienter og andre (uvektet tall).

	N	Gj.snitt	Std. Avvik
Ikke mottatt sosialhjelp	1038	2,49	,20
Mottatt sosialhjelp	294	2,40	,39
Total	1332	2,47	,25

De som noen gang hadde mottatt sosialhjelp opplevde større ulemper ved arbeidsledighet enn andre. Ser vi på de enkelte spørsmål i indeksen finner vi at forskjellene i hovedsak gjelder økonomi, dvs. å måtte kutte ned forbruket og bli økonomisk avhengig av andre. Det var også store forskjeller ved at de som hadde mottatt sosialhjelp i langt større grad følte seg mistenkeliggjort som arbeidssky og konsekvenser i form av dårligere helse.

Tabell 16. Mestring av ledighet hos sosialklienter og andre. Prosent.

Opplever arbeidsledighet:		Stor grad	Noen grad	Liten grad	Ikke i det hele tatt
Kutte forbruk	Mottatt sosialhjelp	53,8	29,1	13,7	3,4
	Ikke mottatt	29,3	42,4	23,4	4,9
Mistenkeliggjort som arbeidssky	Mottatt sosialhjelp	20,2	20,2	20,2	39,5
	Ikke mottatt	4,4	13,7	36,1	45,9
Økonomisk avhengig	Mottatt sosialhjelp	34,5	27,7	26,1	13,7
	Ikke mottatt	16,5	35,7	30,8	23,4
Tape selvtillit	Mottatt sosialhjelp	37,2	35,1	22,3	12,4
	Ikke mottatt	14,1	64,9	27,2	32,6
Dårlig helse	Mottatt sosialhjelp	19,3	24,4	22,7	33,6
	Ikke mottatt	3,8	10,4	39,3	46,4

Vi finner videre en klar sammenheng mellom arbeidsmotivasjon og mestring av ledigheten. De som har høyest arbeidsmotivasjon, mestrer arbeidsledigheten dårligere. Det kan tenkes at forskjellene i mestring av arbeidsledighet først og fremst handler om dårligere økonomi, lengre ledighet og dårligere mental helse hos de som har mottatt sosialhjelp. Tabell 17 viser hvordan slike faktorer påvirker mestring av ledigheten.

Tabell 17. Faktorer som påvirker mestring av arbeidsledighet (uvektet tall).

	Ustandardisert koeffisient		Standard Koeffisient	Sig.
	B	Std. feil	Beta	
(Konstant)	2,15	0,07		0,00
Kjønn Kvinne=1	0,02	0,01	0,04	0,18
Økonomiske problemer 2003	0,12	0,02	0,22	0,00
Arbeidsmotivasjon 1993	0,03	0,01	0,10	0,00
Mottatt sosialhjelp 1986–2001	-0,04	0,02	-0,07	0,04
Opplevd arbeidsledighet 1985–1993	0,01	0,02	0,03	0,35
Mental helse 93	-0,06	0,02	-0,10	0,00

Som vi ser av tabell 17 påvirker både arbeidsmotivasjon, økonomiske problemer, og mental helse mestring av arbeidsledighet. Lengden av arbeidsledighet har ingen betydning. De som har mottatt sosialhjelp har fortsatt en dårligere mestring enn andre. Dette skyldes nok derfor i hovedsak den stigmatiseringen den enkelte opplever ved å bli avhengig av sosialhjelp ved at de føler seg mistenkeliggjort som arbeidssky.

8 Hvilke faktorer kan forklare hvem som lever av offentlige overføringer i voksen alder?

Så langt i rapporten har vi vist at mellom 20 og 25 prosent av unge sosialklienter er offentlig forsørget i voksen alder 18 år etter. Tallene er små og konfidensintervallet bredt, så vi er forsiktige med å trekke noen sikre konklusjoner om hvor høy andel dette dreier seg om. Når det gjelder bruk av sosialhjelp har vi funnet at stønadsbeløpene har vært små og hjelpen kortvarig, men de fleste er gjengangere og kommer stadig tilbake. Vi har også funnet at de har en høyere rusmiddelbruk og dårligere helse enn den øvrige befolkningen. Det er dessuten seleksjon i den forstand at foreldrene ofte har en lavere inntekt og utdanningsnivå (Lorentzen og Nielsen 2008), flere kommer fra oppløste hjem med skilsmisse før femtenårsalder, og langt flere har sluttet uferdig i skolen (Hammer og Vaglum 1992). Dessuten viser stratifiseringsvariabelen at den store majoriteten var utenfor skole og arbeidsliv da de var mellom 17 og 20 år gamle i 1985.

Det er i dag ca. 20.000 yrkeshemmede under 30 år og ca. 10.000 mottakere av uføreytelser (uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad siden 2004) i samme aldersgruppe (NAV statistikk 2008). Antallet unge uførepensjonister har økt kraftig siden begynnelsen av 1990-tallet. Brage og Thune (2008) har undersøkt hvilke diagnoser som gir grunnlagt for uføreytelser i gruppen 16 til 24 år i perioden 1977 til 2006. De fant at om lag halvparten hadde alvorlige psykiske lidelser. Gruppen med atferds- og personlighetsforstyrrelser eller angst- og depresjonstilstander forklarte først og fremst økningen i uførhet. Arbeidsledighet eller konjunktursvingninger kunne ikke forklare økningen. Blekesaune (2005) undersøkte arbeidssituasjonen før og etter uføretrygding ved hjelp av registerdata (FD-trygd) Han fant at mange har jobbet litt, men få har jobbet mye. Få hadde tatt utdanning etter fylte 20 år. En egen undersøkelse av survey-data viste at mange at kjedet seg og følte

seg ensomme som uførepensjonister (op.cit.). En økning i antallet unge uføre synes således å være uheldig både for samfunnet, som mister arbeidskraft, og for dem det angår (Hammer 2008)

En forklaring på at flere unge blir uførepensjonister, kan være at flere unge sliter med dårlig helse (Hammer 2009). Psykiske lidelser er den vanligste årsaken til langvarig uførhet blant unge; siden 2000 har andelen vært cirka 60 prosent. Brage og Thune (2008) har vist at psykiske lidelser forklarer mesteparten av økningen i tilgangsrater siden 1970-tallet. En nylig publisert rapport fra Nasjonalt folkehelseinstitutt FHI (2008) på bakgrunn av levekårsdataene i 1998 og 2005, viser til en signifikant bedring av psykisk helse i befolkningen. Det er de med lav utdanning, som er fattig, utenfor arbeidslivet, og skilte, som har dårligere psykisk helse enn den øvrige befolkningen. Dessuten rapporterte trygd og sosialhjelpsmottakere fire ganger så mye psykiske problemer som andre grupper. Det er vel likevel rimelig å forvente en bedring av psykisk helse generelt i oppgangstider som det har vært de siste årene, med rekordlav ledighet. Men levekårsdataene innehar svært få unge under 30 år, så hvordan helseutviklingen har vært i de yngste aldersgruppene er vanskelig å avgjøre ut fra det foreliggende datamaterialet.

Det er mulig at noe av økningen av antallet unge uføre også skyldes økt rusmisbruk i perioden. Det er imidlertid vanskelig å måle rusmisbruk som underliggende årsak til uførepensjonering ettersom det kun er senvirkninger av rusmisbruk på «andre» helseproblemer som gir grunnlag for tilståelse av uføreytelser. Slike senvirkninger vil normalt ikke oppstå hos unge personer. Derimot kan en tenke seg en kombinasjon av dårlig psykisk helse og rusmisbruk.

Rusmiddelstatistikk fra SIRUS (2008) antyder at alkoholkonsumet har blitt fordoblet blant 19- og 20-åringer siden 1990, fra 3,8 til 7,6 liter ren alkohol per år.

Også bruken av tyngre narkotiske stoffer synes å ha blitt fordoblet i perioden, eksempelvis har stoff tatt med sprøyte økt fra 0,3 til 0,6 prosent, mens amfetamin har økt fra 1,2 til 3,2 prosent (op.cit.). Forskning viser en sterk sammenheng mellom gjennomsnittlig konsum og misbruk av rusmidler i befolkningen (Skog 1979). Skog har i likhet med en rekke internasjonale forskere i ulike land vist at dette forholdet er proporsjonalt, dvs. en beregner

at en dobling av konsumet vil innebære en firedobling av alkoholskader (Skog 1980). Når det gjelder den store økningen i bruk av illegale rusmidler vet vi dessuten at dette ofte kombineres med kriminalitet ved illegal omsetning av stoffer og vinningskriminalitet for å finansiere eget konsum. Dette vil ofte forsterke en uheldig karriere med periodevis fengselsopphold, hvor mange blir gjengangere.

Analyser basert på barnevernsstatistikk viser dessuten at rusmisbruk ofte fører til avhengighet av offentlig forsørgelse, i første omgang til mottak av sosialhjelp. Longitudinelle analyser av barnevernsbarn viser at hele 63 prosent av de som kommer under barnevernet på grunn av rusmisbruk senere ble langtidsmottakere av sosialhjelp (Clausen og Kristoffersen 2008). Samme studie viser at 7,6 prosent av barnevernsbarna ble mottakere av uførepensjon allerede i ung alder sammenlignet med 1 prosent blant andre unge. De som kom aller dårligst ut var de med atferdsavvik og rusmisbruk.

I det følgende vil vi se nærmere på i hvilken grad særlig psykiske problemer og rusmiddelbruk i ungdomsalder kan bidra til å forklare hvem som er utenfor arbeidsmarkedet og blir offentlig forsørget i slutten av tredveårene. Vi vil ta utgangspunkt i 1987, da de var 19 til 21 år gamle, og se på situasjonen i 2003.

Først vil vi studere effekten av bruk av alkohol og psykisk helse og en eventuell interaksjon mellom dem som ut fra forskningen presentert her ser ut til å utgjøre viktige forklaringsfaktorer.

Tabell 18. Gjennomsnittlig totalforbruk av alkohol i 1987 mot offentlig forsørget eller ikke i 2003 (vektede tall).

	N	Gj, snitt	Std. Avvik
,00	951	392,95	787,73
1,00	216	399,01	1056,93
Total	1167	394,07	843,49

Vi finner ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Gjennomsnittskonsumet blant dem som senere levde av offentlige overføringer, ligger på samme nivået som den øvrige aldersgruppe i befolkningen. Men vi ser av tabellen at spredningen i forbruket er mye høyere, noen i gruppen har et meget høyt konsum. Det er derfor nærliggende å anta at en del har

misbruksproblemer. Det er jo også viktig å ta hensyn til at flertallet i gruppen av tidligere sosialklienter er kvinner og de har et lavere konsum. Sammenligner vi konsumet bare hos menn, finner vi da også signifikante forskjeller. Her har vi brukt vektete tall uten å kontrollere for stratifiseringsvariabelen. Vi vet jo at flertallet av de som senere mottok sosialhjelp var utenfor skole og arbeidsliv i 1985. På den annen side har tidligere forskning vist at arbeidsløse drikker mindre enn de som er i arbeid. Dette skyldes lavere inntekt (Hammer 1991). Tabellen nedenfor viser alkoholkonsumet fordelt etter stratifiseringsvariabelen.

Tabell 19. Gjennomsnittlig totalforbruk av alkohol i 1987 etter status i 1985.

	N	Gj. snitt	Std. Avvik
Utdanning	742	411,31	876,97
Arbeid	322	387,14	824,49
Ledig	108	359,56	987,92
Total	1173	399,88	873,24

Som forventet hadde de som var i arbeid eller utdanning høyere konsum enn de arbeidsledige.

Når det gjelder psykisk helse finner vi klare forskjeller mellom gruppene. De som var utenfor arbeidslivet i voksen alder rapporterte klart høyere forekomst av psykiske problemer som unge ($P < 0.001$)

Tabell 20. Psykisk helse i 1987 mot offentlig forsørget eller ikke i 2003.

	N	Gj.snitt	Std. Avvik	Std. feil
Integrert	951	12,94	3,32	,11
Ekskludert	216	14,41	4,58	,31
Total	1167	13,21	3,63	,11

Også når det gjelder hasjbruk siste år i 1987 var det klare signifikante forskjeller, men her blir tallene svært små. Vi fant også at de som var arbeidsløse i ungdomsalder hadde klart flere psykiske plager enn dem som var i utdanning eller arbeid.

Tabell 21. Psykisk helse i 1987 etter status i 1985.

	N	Gj. snitt	Std. Avvik
Arbeid	742	13,00	3,20
Utdanning	322	13,34	4,12
Ledig	108	14,22	4,53
Total	1173	13,21	3,63

Spørsmålet er hvordan disse ulike faktorene påvirker risikoen for å være ekskludert eller integrert på arbeidsmarkedet i voksen alder.

Tabell 22. Logistisk regresjon. Avhengig variabel Integret=0, Ekskludert=1. (N= (uvektede tall)).

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Sosialhjelp 86/87	0,93	0,33	8,16	0,00	2,55
Psykisk helse	0,06	0,02	7,96	0,01	1,07
Alkoholforbruk	0,00	0,00	0,12	0,73	1,00
Kvinne=1	0,45	0,19	5,77	0,02	1,56
Konstant	-3,16	0,40	62,77	0,00	0,04

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
905,27	0,03	0,05

Tabell 22 viser at det først og fremst var bruk av sosialhjelp, dårlig psykisk helse og kvinner som hadde høyere sannsynlighet for å være offentlig forsørget i voksen alder. Det var ingen signifikant interaksjonseffekt mellom alkoholforbruk og psykisk helse. Stratifiseringsvariabelen hadde ingen signifikant effekt (tabell 24).

Tabell 23. Logistisk regresjon. Avhengig variabel Integret=0, Ekskludert=1. (N= (uvektede tall)).

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Sosialhjelp 86/87	0,83	0,34	6,19	0,01	2,30
Psykisk helse	0,06	0,02	6,62	0,01	1,06
Alkoholforbruk	0,00	0,00	0,19	0,67	1,00
Kvinne=1	0,47	0,19	6,30	0,01	1,60
Arbeid85*	0,21	0,20	1,15	0,28	1,23
Ledig85	0,49	0,28	3,12	0,08	1,63
Konstant	-3,24	,41	63,42	0,00	0,04

*Ref gruppe= Utdanning I 1985 (Stratifiseringsvariabel)

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
901,78	0,03	0,06

Det er vanskelig å vurdere om det er sosialhjelp i seg selv som fungerer negativt eller om det er seleksjon til sosialhjelp. Tabellen nedenfor viser effekten av sosialhjelp når vi også kontrollerer for sosial bakgrunn, hasj og alkoholbruk og psykisk helse, drop out fra videregående skole, skilsmisse i oppvekst og sosial bakgrunn.

Tabell 24. (N=872) Uvektet tall Faktorer i ungdomstid som påvirker ekskludering i voksen alder.

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Mottatt sosialhjelp 86/87	0,60	0,40	2,27	0,13	1,82
Psykisk hele 87	0,07	0,02	8,54	0,00	1,07
Alkoholbruk 87	0,00	0,00	0,32	0,57	1,00
Kvinne=1	0,40	0,21	3,68	0,06	1,50
Hasjbruk 87	-0,03	0,31	0,01	0,92	0,97
Skilte foreldre	0,26	0,24	1,22	0,27	1,30
Drop ut av skole	0,16	0,33	0,23	0,63	1,17
Sosialgruppe 2	-0,66	0,27	5,75	0,02	0,52
Sosialgruppe 3	-0,41	0,22	3,34	0,07	0,66
Sosialgruppe 4	-0,45	0,33	1,81	0,18	0,64
Konstant	-3,05	0,45	46,33	0,00	0,05

Ref gruppe= sosialgruppe 1

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
743,73	0,04	0,06

Som vist i tabell 24 hadde sosial bakgrunn en signifikant effekt. De med bakgrunn i lavere sosiale lag hadde høyere sannsynlighet for å være utenfor arbeidsmarkedet i voksen alder sammenlignet med sosialgruppe 1 som er den høyeste. For øvrig er det først og fremst psykisk helse i ungdomsalder som predikerer eksklusjon fra arbeidsmarkedet og offentlig forsørgelse i voksen alder. Kontrollert for sosial bakgrunn, oppvekst og rusmiddelbruk, hadde bruk av sosialhjelp i 1986 eller 1987 ingen signifikant effekt. Det er likevel en klar effekt, hvis vi reduserer tabellen og tar ut variable som ikke har noen effekt. Det er mulig at det er en seleksjon til sosialhjelp som vi her ikke fanger opp. Men det er også mulig at sosialhjelp i ungdomsalder har noen uheldige effekter på lang sikt. Dessuten blir det svært små tall hvis vi kun ser på de som mottok sosialhjelp i alderen 18 til 22 år. Hvis vi undersøker

effekten av å ha mottatt sosialhjelp i tyveårene og studerer effekten 10 år etter, vil bruk av sosialhjelp ha en signifikant effekt, mens effekten av kjønn reduseres.

Tabell 25. Betydningen av sosialhjelp for ekskludering ti år etter (uvektet tall).

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Mottatt sosialhjelp 1986–1993	0,80	0,25	10,48	0,00	2,23
Psykisk helse 87	0,06	0,02	5,96	0,02	1,06
Alkoholbruk 87	0,00	0,00	0,27	0,60	1,00
Kjønn Kvinne=1	0,40	0,21	3,52	0,06	1,49
hasj 87	-0,06	0,31	0,03	0,85	0,95
Foreldre skilt	0,21	0,24	0,77	0,38	1,24
Drop ut av skole	0,09	0,33	0,07	0,79	1,09
Sosialgruppe 2	-0,68	0,27	6,14	0,01	0,51
Sosialgruppe 3	-0,43	0,23	3,66	0,06	0,65
Sosialgruppe 4	-0,53	0,34	2,46	0,12	0,59
Konstant	-2,96	0,45	43,34	0,00	0,05

Referansegruppe=Sosialgruppe 1

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
736,00	0,05	0,08

Tabell 25 viser klart en effekt av sosialhjelp ti år tidligere når det gjelder sannsynligheten for å bli forsørget av offentlige overføringer i slutten av tredveårene.

I det følgende vil vi se nærmere på dette og den enkeltes erfaringer med sosialkontoret.

9 Erfaringer med hjelpeapparatet

For nærmere å undersøke hvilke holdninger som eksisterer i befolkningen til å motta sosialhjelp, har vi stilt en rekke spørsmål om hvorfor den enkelte søker sosialhjelp. Vi har derfor formulert en rekke påstander som den enkelte kan si seg enig eller uenig i kodet fra helt enig til helt uenig (1–4).

Tabell 26. De fleste som får økonomisk hjelp fra sosialkontoret er stort sett skyld i sine egne økonomiske vansker. Prosent.

Skyld i egne økonomiske vansker	Mottatt sosialhjelp 1986–2001		Total
	Nei	Ja	
Helt enig	4,5	2,4	4,1
Delvis enig	37,9	24,0	34,9
Delvis uenig	45,0	46,6	45,4
Helt uenig	12,5	27,1	15,7
Total	1033	292	1325

Det er klare forskjeller mellom tidligere sosialklienter og andre ($p < 0.001$). De som selv har mottatt sosialhjelp er langt mindre skeptisk til slik hjelp enn den øvrige befolkningen. Det er verdt å merke seg at nesten halvparten av den øvrige befolkningen sier seg enig eller delvis enig i at den som mottar sosialhjelp selv er skyld i sine egne problemer. Dette høres jo svært fordomsfullt ut, men ser vi på neste tabell blir dette inntrykket delvis moderert.

Tabell 27 nedenfor viser til hvor enig man er i at det å motta sosialhjelp skyldes økonomiske problemer og lignende.

Tabell 27. De fleste som får økonomisk hjelp fra sosialkontoret får det fordi de har økonomiske problemer p.g.a. arbeidsledighet, høye bokostnader, lave trygdeytelser o.l. Prosent.

	Mottatt sosialhjelp 1986–2001		Total
	Nei	Ja	
Helt enig	18,8	38,5	23,1
Delvis enig	65,6	49,5	62,0
Delvis uenig	13,3	8,2	12,2
Helt uenig	2,3	3,8	2,6
Total	1031	291	1322

Det er signifikante forskjeller også her. Det store flertallet av befolkningen sier seg helt eller delvis enig i at behov for hjelp på sosialkontoret i all hovedsak skyldes omstendigheter som den enkelte har liten kontroll over selv så som lave trygdeytelser, høye boutgifter osv. Denne tendensen får vi også bekreftet i neste tabell.

Tabell 28. Folk som er i en svært vanskelig økonomisk situasjon bør få hjelp på sosialkontoret selv om det er i strid med regelverket. Prosent.

	Mottatt sosialhjelp 1986 – 2001		Total
	Nei	Ja	
Helt enig	29,2	49,3	33,6
Delvis enig	45,4	35,9	43,3
Delvis uenig	17,1	9,0	15,3
Helt uenig	8,3	5,9	7,7
Total	1030	290	1320

Folk flest (75 %) mener til og med at den enkelte med økonomiske problemer bør få hjelp selv om det til og med er i strid med regelverket

Mange opplever store problemer ved å kontakte et sosialkontor og be om støtte til livsopphold. Mye tyder på at mange opplever skam og skyldfølelse og at andre ser ned på dem fordi de ikke klarer seg selv. Dessuten er tilliten til sosialkontoret ofte ikke den beste. Sammenligner vi befolkningen tillit til ulike offentlige institusjoner kommer ofte sosialkontoret dårligst ut (Rothstein og Stolle 2004).

Tabell 29 på neste side, viser hvilken hjelp og service tidligere sosialklienter og andre har opplevd at de har fått fra ulike samfunnsinstitusjoner. Spørsmålet er besvart på en skala fra 0 til 5 hvor 0 representerer «jeg fikk ikke den service eller hjelp jeg har krav på» og 5 representerer «jeg fikk den service jeg har krav på». De som ikke har noen erfaring med gjeldende institusjon er utelatt i tabellen.

Tabell 29. Erfaring med ulike samfunnsinstitusjoner blant tidligere sosialklienter og andre (uvektet tall)

		N	Gjennomsnitt	Std. avvik
Offentlig helsevesen	Ikke mottatt sosialhjelp	812	4,14	1,22
	Mottatt sosialhjelp	251	3,65	1,57
	Total	1063	4,02	1,33
Sosialkontor	Ikke mottatt sosialhjelp	39	3,31	1,83
	Mottatt sosialhjelp	85	2,33	1,91
	Total	124	2,64	1,93
Arbeidskontor	Ikke mottatt sosialhjelp	129	3,42	1,67
	Mottatt sosialhjelp	107	2,94	1,84
	Total	236	3,20	1,76
Trygdekontor	Ikke mottatt sosialhjelp	406	3,93	1,47
	Mottatt sosialhjelp	183	3,57	1,67
	Total	589	3,82	1,54
Bostøtte	Ikke mottatt sosialhjelp	35	2,91	1,96
	Mottatt sosialhjelp	61	2,07	2,19
	Total	96	2,38	2,13

Ser vi på gjennomsnittsverdiene for hver institusjon, finner vi at tidligere sosialklienter gjennomgående har vært mindre fornøyd med den hjelp og service de har fått hva enten dette gjelder offentlig helsevesen eller trygdekontor ($p < 0.001$). Størst misnøye er det likevel med sosialkontoret og bostøtteordningen, men her er tallene små. Best fornøyd har de vært med offentlig helsevesen og trygdekontoret. At de som har mottatt sosialhjelp gjennomgående er mindre fornøyd med hjelp fra slike offentlige institusjoner, kan skyldes at de generelt har mindre tillit til offentlige institusjoner. Det er også mulig at måten de blir møtt på generer misnøye eller det kan skyldes at tidligere sosialklienter har mindre human kapital eller sosial kapital som innebærer mindre tillit. I det følgende vil vi se nærmere på hvordan den enkelte opplever det å bli sosialhjelpmottaker og hvilken tillit de har til hjelpeapparatet.

10 Tillit og sosial kapital

Human kapital defineres vanligvis som den enkeltes kvalifikasjoner i form av utdanning og arbeidserfaring. Samfunnsforskningen har etter hvert også utviklet et nytt begrep som sosial kapital som henspeiler på relasjoner mellom mennesker i form av tillit og sosialt nettverk.

I Bourdieu (1986) sin terminologi er sosial kapital definert som tilgjengelige sosiale nettverk og forbindelser. Sosial kapital kan konverteres til økonomisk kapital eller kulturell kapital. Putnam derimot definerer sosial kapital som to ulike former som tillit og sosialt nettverk (Putnam 2001, Rothstein og Stolle 2004). I følge Putnam handler sosial kapital om «...Features of social organization, such as trust, norms and networks that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions» (Putnam 1993, s. 167). I empiriske studier basert på World Value Study, en survey som gjennomføres i mange land med jevne mellomrom, har Oorschot et al. (2008) funnet at sosial kapital har tre ulike dimensjoner: sosial tillit, sosiale normer og sosialt nettverk. Han fant også store variasjoner i sosial kapital mellom land og mellom individer. Det har imidlertid ikke vært mulig å påvise noen sterk sammenheng mellom deltakelse i frivillige organisasjoner og høy sosial tillit på individnivå (Rothstein et al. 2004). Men flere har funnet at variasjoner i sosial kapital mellom land er relatert til deres økonomiske situasjon. Land med høy sosial kapital har en bedre økonomi. Noen hevder at høy sosial kapital stimulerer økonomisk vekst. Andre postulerer at sterke sosiale nettverk og høy grad av tillit er avhengig av materielle ressurser som er lettere tilgjengelig i den rike del av verden (Ingelhart 1993). Tidligere forskning har også funnet en klar sammenheng mellom utdanningsnivå og høy grad av sosial kapital på individnivå (Rothstein og Stolle 2004). I følge teorien skulle dermed økt utdanningsnivå i yngre kohorter medføre at yngre mennesker skulle ha høyere grad av tillit til sosiale institusjoner og sterkere sosial deltakelse i det sivile samfunn enn den eldre befolkningen. Putnam argumenterte derimot for at sosial kapital svekkes i det moderne samfunn. Det er vanskelig å identifisere endringer i verdisyn mellom generasjoner. Blant dagens unge kan man imidlertid observere en forlengelse av

ungdomstiden langt inn i voksen alder. De unge er lenger under utdanning slik at både arbeidsliv og familieliv som vi gjerne forbinder med et voksen liv, ofte utsettes helt opp til 30-årene. Barnefødsler og giftemål utsettes, og de unge møter heller ikke arbeidslivets forpliktelser før senere. Denne utsettelsen av voksenlivet og forlengelse av en ungdomstid, omtales gjerne som «new adulthood». De er ikke riktig voksne, men heller ikke tenåringer lenger. Den enkelte veksler mellom utdanning og arbeid, mellom samliv og aleneboende uten større forpliktelser. Mange flytter hjemmefra for så å vende tilbake til foreldrene i perioder og de unge har samboere i stedet for kjærester som endrer seg raskt. Vi vet lite om hva dette betyr for utviklingen av sosial kapital. Derimot synes det å innebære en svekkelse av sosiale nettverk. Det har aldri vært så mange enslige husholdninger som i dagens samfunn. I Oslo består for eksempel halvparten av husholdningene av enslige. At så mange lever alene skyldes både endret livsstil blant de unge, et økende antall skilsmisser og flere gamle i samfunnet. Mange vil hevde at dette innebærer en svekkelse av sosial kapital, økt sosial isolasjon og uønsket ensomhet.

I det følgende skal vi se nærmere på sosial kapital i form av kontakt med sosiale nettverk og sosial tillit hos tidligere sosialklienter og andre unge. Spørsmål om sosial tillit er formulert som følgende: I hvilken grad opplever du at du kan stole på andre mennesker? Kodet fra 0 til 10.

Tabell 30. Stole på andre mennesker mot mottatt sosialhjelp eller ikke.

	N	Gj, snitt	Std. Avvik
Ikke mottatt sosialhjelp	1033	7,03	2,13
Mottatt sosialhjelp	293	6,19	2,70
Total	1326	6,84	2,29

De som tidligere har mottatt sosialhjelp har signifikant lavere tillit enn den øvrige befolkningen. Spørsmålet er om dette skyldes at de er forsørget av offentlig støtte. Tabell 31 på neste side, viser grad av sosial tillit i forhold til inntektsgrunnlag siste år.

Tabell 31. Sosial tillit etter inntektsgrunnlag siste år.

	N	Gj.snitt	Std. Avvik	Std. Feil
Egen inntekt	589	6,84	2,19	0,09
Studielån el. Stipend	17	6,59	2,12	0,52
Sosialhjelp	16	5,06	2,91	0,73
Trygd	88	6,09	2,63	0,28
Attføringspenger	70	6,46	2,47	0,30
Forsørget av ektefelle/ samboer	450	7,07	2,16	0,10
Annet	89	6,20	2,53	0,27
Total	1319	6,85	2,28	0,06

Det er små forskjeller mellom gruppene, men de som har mottatt sosialhjelp eller trygd siste år har signifikant lavere tillit til andre mennesker enn de som er forsørget av ektefelle eller samboer. Det er ingen signifikante forskjeller mellom de som er i arbeid og de andre som lever av offentlige overføringer. Anvender vi registeropplysninger finner vi at det først og fremst er de som har mottatt sosialhjelp eller er funksjonshemmet eller langtidssykemeldt, som rapporterer lav tillit. Det er vanskelig å si hva dette skyldes. Det er mulig at det dreier seg om lav utdanning eller inntekt, men det kan også tenkes at dette er personer som er lite sosialt integrert og lever alene. Det kan også tenkes at dette er personer med dårlig mental helse eller kroniske helseproblemer.

Tabell 32 viser betydningen av inntekt, utdanning, sivilstand og mental helse for nivået av sosial tillit.

Tabell 32. Faktorer som påvirker sosial tillit.

	Ustandardisert Koeffisient		Standardisert Koeffisient	t	Sig.
	B	Std. feil	Beta	B	Std. feil
Konstant	5,80	0,36		16,09	0,00
Kjønn	1,09	0,13	0,25	8,26	0,00
Husholdningens årlige inntekt før skatt	0,11	0,04	0,11	3,02	0,00
Lengde på fullført utdanning	0,06	0,02	0,08	2,44	0,02
Gift uten barn	-0,11	0,31	-0,01	-0,34	0,73
Enslig med barn	-0,20	0,27	-0,03	-0,74	0,46
Gift med barn*	-0,15	0,22	-0,03	-0,69	0,49
Mottatt sosialhjelp 1986–2001	-0,46	0,17	-0,08	-2,63	0,01
Mental helse 1993	-0,87	0,16	-0,17	-5,48	0,00

*ref gruppe = enslig

R	R Square	Justert R Square
0,35	0,13	0,12

Tabell 32 viser at både inntekt og utdanning som forventet har en effekt på sosial tillit. Mental helse har også en klar effekt, jo flere problemer, jo lavere sosial tillit. Sivilstand har imidlertid ingen effekt. Vi ser også at de som har mottatt sosialhjelp fortsatt har lavere sosial tillit enn andre også kontrollert for utdanning, inntekt og mental helse. Sivilstand er kanskje ikke noe godt mål for sosial integrasjon. I neste tabell ser vi nærmere på betydningen av sosial kontakt med venner.

Tabell 33. Faktorer som påvirker sosial tillit.

	Ustandardisert Koeffisient		Standardisert Koeffisient	Sig.
	B	Std. Feil	Beta	Sig.
Konstant	6,42	0,40		0,00
Kjønn	1,00	0,13	0,23	0,00
Husholdningens årlige inntekt før skatt	0,07	0,04	0,07	0,04
Lengde på fullført utdanning	0,05	0,02	0,06	0,05
Gift uten barn	-0,24	0,30	-0,03	0,43
Enslig med barn	-0,29	0,27	-0,04	0,28
Gift med barn*	-0,20	0,22	-0,04	0,36
Hvor ofte vært sammen m fortrolige venner	0,17	0,04	0,11	0,00
Vurdering av egen helse	-0,44	0,08	-0,16	0,00
Mottatt sosialhjelp 1986–2001	-0,28	0,17	-0,05	0,11
Mental helse 1993	-0,68	0,16	-0,13	0,00

Ref gruppe= enslig

R	R Square	Justert R Square
0,40	0,16	0,15

Tabell 33 viser at hvis vi også kontrollerer for vurdering av egen helse får vi ingen signifikant effekt av hvorvidt den enkelte noen gang har mottatt sosialhjelp. Videre ser vi at antall fortrolige venner har en klar effekt. Hvorvidt man bor alene eller ikke påvirker altså ikke sosial tillit. Det gjør imidlertid styrken av det øvrige sosiale nettverk. Human kapital målt i form av utdanning og inntekt har også en signifikant effekt. Kvinner har dessuten høyere grad av sosial tillit enn menn. De som har mottatt sosialhjelp har altså lavere sosial tillit enn andre, men dette skyldes i første rekke mer omfattende helseproblemer, lavere utdanning og inntekt. Det er altså lite som tyder på at

det er status som sosialklient som innebærer tap av tillit, skjønt tidligere forskning om den enkeltes møte med sosialkontoret tyder på at mange har liten tillit til sin egen saksbehandler. I følge en tidligere studie om sosialklienters funksjonsevne oppga en av fire, dvs. 25 prosent, at de hadde liten tillit til at saksbehandleren forsøkte å finne den beste løsningen for dem (Van der Wel et al. 2007). I det følgende skal vi se nærmere på den enkeltes erfaringer med å gå på sosialkontoret.

11 Erfaringer med sosialhjelp

Flere har påpekt at det å motta sosialhjelp for mange innebærer tap av selvrespekt. Det å ikke ha en legitim grunn til ikke å klare seg selv og være selvforsørget, er vanskelig for mange. I så måte er sosialhjelp forskjellig fra trygdesystemet som gir større grad av legitimitet og klarere rettigheter. Er du syk, gammel eller arbeidsløs, har du rettigheter til trygd, sosialhjelp derimot er basert på skjønn. Å motta sosialhjelp er også sterkere stigmatisert i befolkningen, noe som innebærer at mange kvier seg for å søke hjelp. Tabell 34 viser at over halvparten av de som hadde mottatt sosialhjelp syntes det var veldig vanskelig å be om hjelp.

Tabell 34. Opplevelse av å søke sosialhjelp. Prosent.

Opplevelse av å søke økonomisk sosialhjelp	Mann	Kvinne	Total
Helt greit	17,4	8,4	11,5
Ganske greit	5,8	7,6	7,0
Litt vanskelig/kviet meg litt	23,2	23,7	23,5
Veldig vanskelig/kviet meg mye	52,2	58,8	56,5
Vet ikke	1,4	1,5	1,5
Total	69	131	200

Spørsmålet er hvorfor de syntes dette var så vanskelig. Kanskje er noen grupper mer utsatt enn andre avhengig av hvordan de blir møtt. Tabell 35 viser hvilke faktorer som påvirker opplevelsen av å søke sosialhjelp.

Tabell 35. Faktorer som påvirker opplevelse av å søke sosialhjelp (2003) (N=155). Prosent.

	Ustandardisert Koeffisient		Standardisert Koeffisient	t	Sig.
	B	Std. Feil	Beta		
Konstant	3,51	1,13		3,11	0,00
Kjønn	0,11	0,16	0,05	0,70	0,49
Økonomisk deprivasjon	-0,39	0,15	-0,21	-2,61	0,01
Mestringa av ledighet	-0,24	0,19	-0,10	-1,26	0,21
Arbeidsinvolvering	0,22	0,09	0,18	2,46	0,020
Problemer med alkohol	-0,16	0,37	-0,03	-,42	0,67
Noen gang brukt narkotika	0,14	0,16	0,07	0,89	0,37
Ensl.m/barn	-0,31	0,18	-0,13	-1,75	0,08
Enslig	-0,34	0,23	-0,11	-1,48	0,14
Gift uten barn	0,43	0,27	0,11	1,56	0,12
Mental helse	0,17	0,14	0,10	1,17	0,24

Ref gruppe=Gift m/barn

R	R kvadrert	Justert R Kvadrert
9,42	0,17	0,13

Tabell 35 viser at det ikke i første rekke er dem med store økonomiske problemer, alkohol- og narkotikabruk eller enslige forsørgere, som synes det er vanskelig å søke hjelp. Det er i første rekke de med en høy arbeidsinvolvering som synes det er vanskelig. Dette er nok en gruppe som har internalisert verdier om arbeidsmotivasjon og selvforsørgelse, hvor det å søke hjelp kan oppleves som tap av verdighet. Det kan tenkes at de opplever å bli stigmatisert som arbeidssky. Tabellen nedenfor viser imidlertid at dette ikke har noen signifikant effekt. Det er høy arbeidsmotivasjon i seg selv som innebærer problemer med å søke hjelp.

Tabell 36 Faktorer som påvirker opplevelsen av å søke sosialhjelp. Prosent.

	Ustandardisert Koeffisient		Standardisert Koeffisient	Sig.
	B	Std. Feil	Beta	
Konstant	1,39	0,86		0,101
Kjønn	0,13	0,22	0,06	0,56
Økonomisk deprivasjon	-0,04	0,20	-0,02	0,86
Bli mistenkeliggjort som arbeidssky	-0,15	0,09	-0,17	0,12
Arbeidsinvolvering	0,40	0,10	0,37	0,00
Stole på andre mennesker	0,03	0,04	0,08	0,45
Mental helse	0,25	0,16	0,17	0,14

R	R kvadrert	Justert R kvadrert
0,47	0,22	0,16

På den annen side skulle en tro at det ville være enklere å hjelpe klienter med høy arbeidsmotivasjon. Veien ut av sosialhjelp dreier seg jo ofte om å komme i arbeid. Tabell 37 nedenfor viser hvordan kontakten med sosialkontoret opphørte.

Tabell 37. Årsaken til at kontakt med sosialkontoret opphørte. Prosent.

Årsaker:	Ja	Nei
Kom i arbeid	43,5	56,5
Startet utdanning	9,9	90,1
Endring sivilstatus	12,3	87,7
Ble friskmeldt	2,4	97,6
Fikk uførepensjon	5,5	94,5
Klarer meg selv	29,6	70,4
Jeg vil ikke gå dit mer	13,4	86,6
Sosialkontoret ga ikke hjelp mer	7,9	92,1
Fikk hjelp i akutt krise	40,7	59,3

Vi ser at halvparten kun søkte hjelp i en akutt krise. Det er jo også hensikten med sosialhjelp som skal fungere som kortvarig hjelp i en akutt situasjon. Ellers er det vært å merke seg at kun 44 prosent oppga at hovedgrunnen til at kontakten med sosialkontoret opphørte, skyldtes arbeid. Her er det store kjønnsforskjeller som en kan se av tabell 38 nedenfor.

Tabell 38. Årsaken til at kontakten med sosialkontoret opphørte mot kjønn.Prosent.

Årsaker		Mann	Kvinne
<i>Kom i arbeid</i>	Ja	53,6	16,7
	Nei	46,4	59,8
<i>Endring i sivilstand/status</i>	Ja	2,9	16,7
	Nei	97,1	83,3
<i>Klarer meg selv</i>	Ja	20,3	37,1
	Nei	79,7	62,9
<i>Hjelp i akutt krise</i>	Ja	29	45,5
	Nei	71	54,5

Kun 17 prosent av kvinnene oppga arbeid som hovedgrunn til at kontakten med sosialkontoret opphørte. På den annen side var arbeid den viktigste enkeltfaktoren for menn, og den beste veien ut av sosialhjelp. Blant kvinnene mente de fleste at de nå klarte seg selv og kun fikk hjelp i en akutt krise.

12 Oppsummering og diskusjon

Som nevnt innledningsvis, har det blitt antatt at mottak av sosialhjelp tidlig i livsfasen har større betydning for senere livsløp enn forbruk som kommer senere. Tidligere forskning basert på registerdata har imidlertid vist at de aller fleste forløp av sosialhjelp er kortvarige (62 %), dvs. under tre måneder, kun 23 prosent over et år (Fevang 2004). Vi finner imidlertid at svært mange er gjengangere. Stønadsperiodene er gjennomgående korte, men resultatene tilsier at mange har tilbakevendende behov for hjelp over livsløpet. Hvordan har det så gått med unge sosialklienter 18 år etter som voksne? Resultatene fra denne studien, basert på både registerdata og surveydata, synes å dokumentere at svært mange var offentlig forsørget som voksne. 22 prosent levde av trygd (inkludert arbeidsledighetstrygd og overgangstønad), attføring eller sosialhjelp i 2003.

Fevang et al. (2004) sine analyser av forløp fra 1993 til år 2000 viste at 7 prosent av de som startet opp med sosialhjelp endte med uføretrygd, mens dette gjaldt så mye som 11 prosent av de arbeidsledige. Resultatene i vår studie synes å antyde et annet bilde, nemlig at det på sikt har gått svært bra med «vanlig» arbeidsløs ungdom. Blant de som mottok sosialhjelp derimot, de fleste i ungdomstiden, ble totalt i følge registerdata 12 prosent forsørget av attføringspenger eller helserelaterte trygdeytelser, i tillegg var 11,6 prosent langvarig syk eller arbeidsufør. Ut fra dette må man kunne konkludere at mottak av sosialhjelp, selv om dette kun er kortvarige gjentatte perioder, gir en høy risiko for offentlig forsørgelse også som voksne i slutten av tredveårene. Dette innebar videre at svært mange slet med økonomiske problemer fremdeles som voksne. Når mer enn en fjerdedel av tidligere sosialklienter som voksne oppgir at de ofte eller i blant må unnvære å spise et varmt måltid om dagen, er dette høye tall. Det er videre interessant at de som tidligere hadde mottatt sosialhjelp rapporterte høyere grad av økonomisk deprivasjon, også kontrollert for total tidligere arbeidsledighet, inntekt siste år og helse. At det er en relativt svak sammenheng mellom økonomisk deprivasjon og inntekt, er i samsvar med tidligere forskning. Her er det spesielt effekten av å

ha mottatt sosialhjelp som er interessant. Også når vi studerer deres videre karriere på arbeidsmarkedet finner vi lignende resultater. Blant unge som var arbeidsledige i betydningen utenfor utdanning eller arbeid i 1985, er flertallet (85 %) i 2003 når de er i slutten av tredveårene, i produktiv, stabilt arbeid og i gode jobber med høy jobbtilfredshet. Blant de som hadde mottatt sosialhjelp var derimot situasjonen en annen. Kun 70 prosent var i arbeid, ofte i midlertidige jobber, med dårlig jobbtilfredshet (Hammer og Hyggen 2007). Dessuten var frafallet i undersøkelsen blant de som hadde mottatt sosialhjelp, høyere enn for de øvrige. Det er derfor mulig at resultatene faktisk var enda dårligere.

Innledningsvis diskuterte vi hvorvidt de som mottar sosialhjelp er arbeidsu villige unge som lever godt av offentlig støtte. Det har vært reist spørsmål om velferdsstatens ytelser bidrar til en lært hjelpeløshet og vedvarende bidragsavhengighet. Vi har derfor undersøkt deres arbeidsmotivasjon, og hvorvidt den endrer seg fra ung til voksen. Resultatene viste at som unge hadde de som mottok sosialhjelp lavere arbeidsmotivasjon enn andre. Men dette endret seg etter hvert som de ble eldre, og som voksne var det ingen forskjeller. Hyggen (2008) har studert endringene i arbeidsmotivasjon ut fra det samme datamaterialet. Han fant at endringene i arbeidsmotivasjon verken kunne forklares ved mottak av dagpenger eller mottak av sosialhjelp. Derimot hadde lengden av ledighet en klar effekt. Langvarig arbeidsledighet medførte redusert arbeidsmotivasjon. Han fant at mestring av arbeidsledighet også hadde en klar effekt. De som har høyest arbeidsmotivasjon mestrer ledigheten dårligst. Samtidig mestret de som hadde mottatt sosialhjelp også ledigheten dårligere, men dette skyldtes i første rekke dårlig økonomi og uønsket økonomisk avhengighet av andre.

Hva er så årsaken til at de unge som mottok sosialhjelp opplever så vidt mange problemer i voksen alder. Det har jo dreid seg om kortvarig mottak av hjelp og involvert beskjedne beløp i kortere perioder. Det mest iøynefallende er jo helseproblemer, særlig når det gjelder psykisk helse. Vi finner jo også at de som har mottatt sosialhjelp klart har dårligere helse enn normalbefolkningen. Men det kan også tenkes at det her er en seleksjon til å søke sosialhjelp. Tidligere forskning har dokumentert at unge som mottar sosialhjelp oftere kommer fra hjem med skilsmisse i oppveksten, de har

dårligere psykisk helse og en høyere sannsynlighet for bruk av illegale rusmidler. Selv de som kun hadde brukt hasj i ungdomstiden hadde fire ganger så høy sjanse for å motta sosialhjelp (Hammer og Vaglum 1990). Det er derfor rimelig å anta at noe av årsaken til at så mange blant unge sosialklienter var offentlig forsørget i voksen alder, skyldes en kombinasjon av dårlig mental helse og rusmiddelmisbruk. Videre forskning bør gå nærmere inn på slike problemstillinger og undersøke dette nærmere. Men det kan jo også tenkes at det å motta sosialhjelp som unge også er uheldig i seg selv. Vi fant jo at denne gruppen rapporterte lavere arbeidsmotivasjon som unge sammenlignet med andre unge. Dessuten, når vi undersøker hvordan de selv hadde opplevd å møte sosialkontoret, var det de med høyest arbeidsmotivasjon som særlig opplevde dette som vanskelig. Det var altså ikke unge med økonomiske problemer, unge enslige forsørgere eller de med misbruksproblemer, som syntes det var spesielt vanskelig å motta sosialhjelp. Det er nærliggende å tenke at unge med høy arbeidsmotivasjon burde hatt støtte fra arbeidskontoret isteden. Terskelen for å få arbeidsledighetstrygd er høy i Norge. I følge en nylig publisert rapport fra OECD «Youth for jobs» om overgangen fra skole til arbeidsliv, er kravene for høye. OECD (2008) påpeker at for mange unge her i landet sluses inn i manglende aktivitet, dvs. de er ikke registrert som jobbsøkere. Dette er unge som mottar sosialhjelp, attføring eller er sykemeldt, ofte personer som har droppet ut av videregående skole uten å fullføre. Svært mange av dem som mottar attføring støter dessuten på spesielle problemer. Attføringsapparatet er utformet med sikte på å attføre personer med problemer i arbeidslivet, ikke for å gi en innføring i arbeidslivet slik unge mennesker har behov for. Parallelt har vi en økende andel unge som mottar uføretrygd, særlig blant unge menn (NAV statistikk 2008, Brage og Thune 2008). Her står vi helt klart overfor store problemer og utfordringer i Norge.

Summary

In this report we investigate young social assistance recipients and study their future career into adulthood. A stratified representative sample of 2000 young people that were 17 to 20 years old in 1985, was followed up in 1987, 1989, 1993 and again in 2003 during 18 years. The original sample was stratified from activity in 1985 in such a way that all young people outside education and the labour market was followed up, 70 percent of those in jobs and 25 percent of those in education.

The results showed that those who received social assistance as young continued to receive such financial support several times during the transition to adulthood. However, the periods were short with an average of three months and they received modest amounts of money.

Those who received social assistance as young reported more economic problems in adulthood and a poorer working career compared with other young people. They also reported more health problems, especially mental health problems.

Another important result was that 20 to 25 percent lived by public support in adulthood. This is much higher than in the general population. One important question is whether this is a long-term consequence of receiving social assistance in adolescence. However, it is possible that there is a skewed selection to social assistance. Both social background and mental health seem here to be important factors in recruitment to social assistance. Moreover, the sample is small, and one should be careful in drawing firm conclusions.

Anyway, the results indicate that social assistance is not a good start for adult life. It is possible that such a start may have unfortunate consequences. It is possible that one should look for other more work related benefits for young people that are not entited to unemployment benefits than social assistance.

Referanser

- Ashton, D., Maguire, M., Spilsbury, M. (1990). *Restructuring the Labour Market. Implications for Youth*. London: The Macmillan Press LTD.
- Baethge, M. (1992). Changes in Work and Education as Constituting Factors of Social Identity. Theoretical and Political Implications. I Halvorsen, T., Olsen, O.J (red): *Det kvalifiserte samfunn*. Oslo: Ad notam, Gyldendal.
- Banks, M, Bates,I, Breakwell,G, Bynner,J, Emler,N, Jamieson,L and Roberts,K (1992). *Careers and identities*. Great Britain: Open university press
- Beck, U. 1997: *Risikosamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Blekesaune, M. (2005). *Unge uførepensjonister. Hvem er de, og hvor kommer de fra?* NOVA, Rapport 8/05.
- Bois Reymond, M., Guit, H., Peters, E., Ravesloot, J. and Van Rooijen, E. (1994). Life-course transition and future orientation of Dutch youth. *Young*, 2,3–20.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In Richardson, J.G (ed.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Brage, S. og Thune, O. (2008) Medisinske årsaker til uføreytelser blant unge 1977–2006. *Arbeid og Velferd*, oktober 2008, s 28–36.
- Buchmann, M. (1989). *The script of life in modern society. Entry into adulthood in a changing world*. Chicago: University of Chicago press.
- Clausen, S.E. og Kristofersen, L.B. (2008). Barnevernsklienter i Norge (1990–2005) En longitudinell studie. NOVA Rapport nr 3/08.
- Claussen, S-E. (1996). Oppvekstvklår blant sosialhjelpsmottakere. . I K Halvorsen (red): *Mestring av marginalitet*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Dahl, E. and T. Lorentzen (2003). "Dynamics of social assistance: the Norwegian experience in comparative perspective." *International Journal of Social Welfare* 12(4): 289–301.
- Dahl, E. and T. Lorentzen (2003). "Explaining exit to work among social assistance recipients in Norway: Heterogeneity or dependency?" *European Sociological Review* 19(5): 519–536.
- Dahl, E. and T. Lorentzen (2005). "What works for whom? An analysis of active labour market programmes in Norway." *International Journal of Social Welfare* 14(2): 86–98.

- Dahl, G., Walstad Enes, A., Jørgensen, T., Trewein, C. (2006) Langtidsmottakere av sosialhjelp. Rapport 2006/13 SSB Oslo-Kongsvinger.
- Dahle-Olsen, H. og Schøne, P. (2006). Omfang og effekter av vilkår i velferden. En kunnskapstatus om velferdskontrakter. Institutt for samfunnsforskning Rapport nr 7/2006.
- Derogatis, L.R. og R.S. Lipman, E.H. Uhlenhut og L. Covi (1974). «The Hopkins Symptom Checklist: A Self Report Symptoms Inventory», Behavioral Science, 19:1–15.
- Doeringer, P. og Piore, M. (1971). Internal labour markets and manpower analysis, Lexington: DC Heath.
- Doeringer, P.B. og M.J. Piore (1971). Internal labor markets and manpower analysis. Lexington, Mass.: Heath.
- Drøpping, J.A. og J.A. Nervik (1995). Hva skjer med sosialhjelpen? Forskning om sosialhjelp 1989–1994. Oslo: INAS rapport 1.
- Ellingsæter, A L, Noack, T, Rønsen, M (1994). Likestilling – et ideal for velutdannede kvinner? Samfunnsspeilet, 8,4,7–10.
- Ellingsæter, A.L. (1995). «Ulikhet i det postindustrielle samfunnet», Sosiologisk tidsskrift, 3, 263–283.
- Fevang, E., Røed, K., Westlie, L. og Zhang, T. (2004) Veier inni, rundt i, og ut av det norske trygd-og sosialhjelpssystemet. Rapport 6/2004 Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.
- FHI (2008). www.fhi.no
- Fridberg, T. (1993). Long-Term Social Assistance Recipients in Denmark, Finland, Norway, and Sweden. *On Social Assistance in the Nordic Capitals*. T. Fridberg. Copenhagen, SFI: 17 – 35.
- Halvorsen K. (1996). Utsatt posisjon i arbeidsmarkedet – en hovedvei til bistandsavhengighet. I Halvorsen, K. (red): *Mestring av marginalitet*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hammer, T. og Julkunen, I. (2003). Surviving unemployment, A question of money or families? I Hammer, T. (2003) (ed): *Youth unemployment and social exclusion in Europe*. Bristol:Policy Press, s135–154.
- Hammer, T. & H. Russell (2004). Gender differences in work commitment among unemployed youth in Europe. In D. Gallie (ed.): *Resisting marginalisation*. Oxford University Press, p. 81–104.
- Hammer, T. (1993). Langtidslediges levekår. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 1,51–63.

- Hammer, T. (1997). «History Dependence in Youth Unemployment», *European Sociological Review*, 17–33.
- Hammer, T. (1999): The influence of different compensation level of unemployment benefit upon job chances among unemployed youth. A comparative study of the Nordic countries. *Acta Sociologica* , 2, 123–134, 1999.
- Hammer, T. (2000). Mental health and social exclusion among unemployed youth in Scandinavia. A comparative study. *Intern. J. of Social Welfare*, 9, 53–63.
- Hammer, T. (2001). Arbeidsløse sosialklienter i de nordiske land. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 4,2, 120–134.
- Hammer, T. (2009). Hvorfor blir flere unge uførepensjonister?. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 12,1,55–61.
- Hammer, T. og Hyggen, C. (2006). Stengte dører? Unge sosialklienters arbeidstilpassning i voksen alder. I Hammer, T. og Øverbye, E. (red): *Inkluderende arbeidsliv. Erfaringer og strategier*. Oslo:Gyldendal/Akademiske. s. 32–50.
- Hammer, T. og Øverbye, E. (red)(2006). *Erfaringer med et inkluderende arbeidsliv*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hammer, T. og Vaglum, P. (1990). Forbruk av rusmidler og rekruttering til sosialhjelp blant unge arbeidsløse i Norge. Alkoholpolitikk, *Nordisk tidsskrift for alkoholforskning*, 7,75–84, 1990.
- Hammer, T. (2007). Labour market integration of unemployed youth from a life course perspective. The case of Norway. *International Journal of social Welfare*: 16: p 249–257.
- Hernes, E. & Strøm, S. (1996). Heterogeneity and unemployment duration. *LABOUR*, 10, 2269–296
- Holdsworth, C. (2000). Leaving home in Britain and Spain. *European Sociological Review*, 16,2, 201–222.
- Hove, O. og Langeng, P.I. (1997). *Sosialhjelpen: forskning og forskningsbehov*. HIO rapport nr.4. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Hyggen, C. (2003). “Social assistance Benefit Recipients in the Welfare state – a life course perspective” Paper presented at the ESA conference, Murcia, Spain.
- Hyggen, C. (2006). Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway. *Social Policy & Administration*, 40(5):493–508.
- Hyggen, C. (2007). Adverse transition in youth and relative deprivation in adulthood– a question of unemployment, income and mental health? Submittet *Journal of adolescence*.

- Hyggen, C. (2008). Change and Stability in Work Commitment in Norway: from Adolescence to Adulthood. *Journal of Social Policy*, 37: 103–123.
- Hyggen, C. (2009). Unge arbeidsuføre – livsløp og risiko. *Tidsskrift for velferdsforskning*. Vol.12, nr. 2:80–93.
- Inglehart, R. (1993). *Culture shifts in advanced industrial society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Kalve, T. og Å. Osmunddalen (1995). *Kombinert bruk av sosialhjelp og trygdeytelser*. SSB rapport nr. 1, Oslo.
- Kalve, T., Osmunddalen, Å. (1992). Økende bruk av sosialhjelp blant unge. *Samfunnsspeilet 2*, Statistisk sentralbyrå 1992.
- Kerckhoff, A.C. (1990). *Getting started: Transition into adulthood in Great Britain*. Boulder, CO:Westview.
- Lorentzen, T. and E. Dahl (2005). "Active labour market programmes in Norway: are they helpful for social assistance recipients?" *Journal of European Social Policy* 15(1): 27–45.
- Lorentzen, T. og Nielsen, R.A. (2008). *Går fattigdom i arv? Langtidseffekter av å vokse opp i familier som mottar sosialhjelp*. Fafo rapport 2008:14.
- Marklund, S. (1993). Work, work involvement and persistent poverty. In: Fridberg T, ed. *On social assistance in the Nordic capitals*. Copenhagen, Danish Institute for Social Research (132–149).
- Marsden, D. (1990). Institutions and labour mobility: Occupational and internal labour markets in Britain, France, Italy and West Germany. In Brunetta, R. og DellAringa, G. (eds): *Labour relations and economic performance*. s 414–438, London: MacMillan
- Meyer, J.W. (1988). Levels of analysis. The life course as a cultural construction. In M.W Riley (ed): *Social structures and Human Lives*. Newbury Park and London: Sage and American Sociological Association Presidential Series.
- Mueller, W. og Raffe, D. (2002). An overview of the CATEWE project: Comparative analysis of transition from education to work in Europe. Paper presentert ved European Network on Transition in Youth (TIY), Florence.
- NAF (2008). www.nav.no
- Nervik, J.A. (1997). *Offentlig politikk og klientløpebaner Sosialhjelp og arbeidsmarkedstiltak-bidrag til selvforsørging eller ringdans i velferdsbyråkratiet*. Institutt for Statsvitenskap, Universitet i Oslo.
- NOU (2004) 13: "En ny arbeids- og velferdsforvaltning," Norges offentlige utredninger, Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

- OECD (2003). *Employment outlook*, Paris, OECD.
- OECD (2008). *Youth for jobs*, Norway, Paris, OECD.
- Oorschot, Wim van, Opielka, M., Pfau-Effinger, B. (2008). *Culture and welfare state: values and social policy in comparative perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Putnam, R.D. (2001). *Bowling alone: the collapse and revival of an American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D., Leonardi, R., Nanetti, R. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Room, G. (ed) (1995). *Beyond the threshold: the measurement and analysis of social exclusion*. Bristol: Policy Press.
- Rothstein, B. & Stolle, D. (2004). Social capital, Impatience and the welfare state: An institutional approach In Hooghe, M og Stolle, D (red) *Generating social capital: The role of voluntary association, institutions and government policy*. New York; Palgrave/Macmillan.
- Sæbø, G. (1993). *Som folk flest? En beskrivelse av levekårsforskjeller mellom sosialklienter og totalbefolkningen*. INAS rapport 1993/4.
- Scherer, S. (2002). The consequences of labour market entry positions and further career in Germany, Great Britain and Italy. Paper presentert ved European Network on Transition in Youth (TIY), Florence.
- SIRUS (2008). www.siurs.no
- Skog, O.J. (1979). Sammenhengen mellom totalforbruk og omfanget av skadevirkninger. Vedlegg 2 i Statssekretærutvalgets forslag til plan for økt innsats innenfor alkoholpolitikken. Oslo: Statens trykksaks ekspedisjon, 38–41.
- Skog, O.J. (1980). Is alcohol consumption lognormally distributed? *British Journal of Addiction*, 75, 169–73
- Sørensen, Aa.B. og A.L. Kalleberg (1981). «An Outline of a Theory of the Matching of Persons to Jobs», i I. Berg (red.) *Sociological Perspectives on Labour Markets*. New York: Academic Press.
- Spence, M. (1973). Job market signaling. *Quarterly Journal of economics*, 87, s, 355–374.
- SSB (2003). www.ssb.no
- Stenberg, S.-Å. (2000). "Inheritance of Welfare Reciprocity: An intergenerational study of Social Assistance Reciprocity in Postwar Sweden." *Journal of Marriage and the family* 62: 228–239.
- Thurow, L.C. (1975). *Generating Inequality*. New York: Basic Books.

- Torp, H. (1998). «Midlertidig ansatte: Hvor arbeider de?». *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 15, 111–118.
- Torp, H. (red) (2005). *Nytt arbeidsliv. Medvirkning, inkludering og belønning*. Oslo: Gyldendal akademiske.
- Townsend, P. (1988), 'Deprivation'. *Journal of Social Policy* 16(2):125–146.
- Van der Wel, K. (red)(2007). *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp*. Rapport VIV, Gruppe for inkluderende velferd. Høyskolen i Oslo.
- Wallace, C. (1987). *For richer, for poorer: growing up in and out of work*. London: Tavistock.
- Warr, P.B., J. Cook og T. Wall (1979). «Scales for the measurement of some work attitudes and aspects of psychological well-being. *Journal of Occupational Psychology*, 52, 129–148.
- Ziehe, T. and Stubenrauch, H. (1983). *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser* (New youth and exceptional learning processes) Copenhagen: Politisk Revy.